

**LASTEN LUKIVAIKEUSRISKI
VANHEMMUUSTYYLIEN JA
LASTEN ONGELMAKÄYTTÄYTYMISEN
VÄLISIÄ YHTEYKSIÄ MUUNTAVANA TEKIJÄNÄ**

Hanna Keskinen
Pro gradu -tutkielma
Psykologian laitos
Jyväskylän yliopisto
Toukokuu 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Psykologian laitos

KESKINEN, HANNA: Lasten lukivaikeusriski vanhemmuustyylien ja lasten

ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä muuntavana tekijänä

Pro gradu –tutkielma, 39 s.

Ohjaaja: Psykologian yliassistentti Noona Kiuru

Psykologia

Toukokuu 2011

Tutkimuksessa tarkasteltiin vanhemmuustyylien ja lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä sekä lasten lukivaikeusriskin muuntavia vaikutuksia näissä yhteyksissä. Tutkimus toteutettiin osana laajempaa Alkuportaattutkimushanketta, jossa seurataan lapsia esiopetusvuodesta neljännen luokan loppuun. Tässä tutkimuksessa oli mukana 608 yksilöseurannassa olevaa lasta sekä heidän vanhempansa ja opettajansa. Kaikista tutkimushankkeen lapsista muodostettiin riskiryhmä (287 lasta) esiopetusvuonna arvioidun lukivaikeusriskin perusteella, ja verrokkiryhmään valittiin suunnilleen yhtä monta lasta niiden joukosta, joilla ei havaittu riskiä lukivaikeuksille (321 lasta). Aineisto on kerätty vuosina 2008–2010 näiden yksilöseurannassa olevien lasten ollessa ensimmäisellä, toisella ja kolmannella luokalla. Lasten vanhemmat arvioivat omia vanhemmuustyylejään lasten ollessa ensimmäisellä luokalla, ja opettajat arvioivat lasten ongelmakäyttäytymistä jokaisella luokalla. Vanhemmuustyyliä tutkittiin dimensionaalisesti eli lämpimyden ja psykologisen ja behavioraalisen kontrollin näkökulmasta, kun taas lasten ongelmakäyttäytymistä tutkittiin sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kannalta. Yhteyksiä tarkasteltiin korrelaatioiden ja hierarkkisen regressioanalyysin avulla. Tulokset osoittivat vanhemmuustyylien ja lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen olevan yhteydessä toisiinsa: esimerkiksi vanhempien korkea lämpimyyden oli yhteydessä lasten vähäisempään ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen, ja äitien korkea psykologinen kontrolli ja lämpimyyttä käyttävä ristiriitainen vanhemmuustyyli oli yhteydessä lasten korkeampaan sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Myös lasten lukivaikeuksien ja ongelmakäyttäytymisen väliltä löytyi yhteyksiä. Lasten lukivaikeusriski toimi vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä muuntavana tekijänä esimerkiksi siten, että äitien psykologinen kontrolli oli voimakkaammin yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kanssa. Myös äitien behavioraalinen kontrolli näyttäisi vähentävän erityisesti heidän sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistään. Tulokset ovat sen suuntaisia, että lapset, joilla on arvioitu riski oppimisen pulmille, saattavat hyötyä vanhempiensa hyvästä vanhemmuudesta muita lapsia enemmän.

Avainsanat: lapsuus, vanhemmuustyyli, sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen, ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen, lukivaikeudet, lukivaikeusriski

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Vanhemmuustyylit.....	2
1.2 Lasten ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet.....	4
1.2.1 Lasten ongelmakäyttäytyminen	4
1.2.2 Lasten lukivaikeudet	5
1.2.3 Lasten ongelmakäyttäytymisen ja lukivaikeuksien väliset yhteydet	7
1.3 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisissä yhteyksissä	8
1.3.1 Vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet	8
1.3.2 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä.....	10
2 TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEESEIT	11
3 MENETELMÄ	12
3.1 Tutkittavat	12
3.2 Mittarit ja muuttujat.....	13
3.3 Aineiston tilastollinen analyysi	14
4 TULOKSET	15
4.1 Lasten ongelmakäyttäytymisen pysyvyys.....	15
4.2 Lasten ongelmakäyttäytymisen yhteydet lukivaikeuksiin	16
4.3 Vanhemmuustyilien yhteydet lasten ongelmakäyttäytymiseen ja sen kehitykseen	17
4.4 Lasten lukivaikeusriskin muuntavat vaikutukset lasten ongelmakäyttäytymisen ja vanhemmuustyilien välisissä yhteyksissä	23
5 POHDINTA	28
5.1 Lasten ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet.....	28
5.2 Vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet	29
5.3 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisissä yhteyksissä	31
5.4 Tutkimuksen rajoitukset.....	32
5.5 Johtopäätökset ja soveltamismahdollisuudet	34
LÄHTEET	35

1 JOHDANTO

Useissa tutkimuksissa on havaittu hyvän vanhemmuuden olevan yhteydessä lapsen parempaan itsetuntoon, vähäisempään masennukseen ja ahdistukseen sekä vähäisempään epäsosiaaliseen käyttäytymiseen (Galambos, Barker, & Almeida, 2003; Steinberg, 2001). Vanhemmuutta on perinteisesti tutkittu vanhemmuustyylien näkökulmasta. Sillä tarkoitetaan vanhemman käsitystä kasvatuksen tavoitteista ja niiden saavuttamiseen liittyvistä keinoista sekä eri tilanteissa ilmenevää tapaa olla vuorovaikutuksessa lapsen kanssa (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004). Tutkimusten perusteella vanhemmuustyylit näyttäisivät myös olevan yhteydessä lasten myöhempään sopeutumiseen kuten ongelmakäyttäytymiseen (Aunola, 2005). Toisaalta myös lapsi vaikuttaa käyttäytymisellään vanhempiinsa, ja sanan *vanhemmuus* voidaankin ajatella tulleen kasvattamisen tilalle kuvaamaan vanhempi-lapsi-suhteen vastavuoroisuutta (Leinonen, 2004).

Vanhemmuus voi kuitenkin saada erilaisen merkityksen lapsesta riippuen. Erilaiset lapset voivat hyötyä erilaisesta kasvatuksesta, ja lapsen ominaisuudet vaikuttavat siihen, kuinka merkityksellinen tekijä vanhemmuuden laatu on lapsen kehitykselle (Aunola, 2005; Leinonen, 2004). Lapsen optimaalisen kehityksen kannalta vanhemmuuden tulisikin sopia yhteen lapsen ominaisuuksien kanssa (Aunola, 2005). Myös lapsen taidot voivat vaikuttaa siihen, millaista vanhemmuutta hän tarvitsee (Ng, Kenney-Benson, & Pomerantz, 2004; Taylor, Anthony, Aghara, Smith, & Landry, 2008). On huomattu, että äidin lämpimyys vaikuttaa voimakkaammin niiden lasten luetunymmärtämistaitoihin, joilla on heikommat kognitiiviset taidot (Taylor ym., 2008), mikä voi viitata vanhemmuuden laadun erityiseen merkitykseen niiden lasten kohdalla, joilla on jonkinasteinen oppimisen riski. Lapselle, jolla on vaikeuksia esimerkiksi lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa, voi olla erityisen tärkeää, että hänen vanhempiansa vanhemmuus tukee hänen kehitystään. Kuitenkaan sitä, muuntaako lapsen lukivaikeusriski vanhemmuustyylin ja lapsen ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä, ei ole aiemmin juurikaan tutkittu.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, ovatko isien ja äitien vanhemmuustyylit yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen ja sen kehittymiseen. Vanhemmuuden ja lapsen ongelmakäyttäytymisen välisten yhteyksien tarkastelu on tärkeää, sillä ongelmakäyttäytyminen näyttäisi tutkimusten perusteella jatkuvan lapsuudesta nuoruuteen saakka ja olevan merkittävä tekijä myös lapsen myöhemmän kehityksen kannalta (Mesman, Bongers, & Koot, 2001). Toisaalta erityisenä mielenkiinnon kohteena on lapsen lukivaikeusriskin vaikutus tähän yhteyteen. Tässä tutkimuksessa etsitään vastauksia kysymykseen, tarvitseeko lapsi, jolla on kirjoittamaan ja

lukemaan oppimisen pulmia, erilaista vanhemmuutta kuin sellainen lapsi, jolla tällaisia pulmia ei havaita.

1.1 Vanhemmuustyylit

Vanhemmuustyylejä on määritelty useiden erilaisten teoreettisten viitekehyksien avulla ja käyttäen eri käsitteitä kuvaamaan samoja ilmiöitä (Aunola, 2005). Steinbergin (2001) määritelmän mukaan vanhemmuustyyli on vanhemmalle ominainen asenne ja tapa olla vuorovaikutuksessa lapsensa kanssa. Nämä asenteet luovat tunneilmapiirin, jossa vanhempi toimii (Darling & Steinberg, 1993), ja olennaista ei ole vain se, mitä vanhempi tekee vaan myös se, millainen ilmapiiri on (Steinberg, 2001). Toisaalta tutkimuksissa on oltu kiinnostuneita myös vanhemman kasvatuskäytännöistä ja uskomuksista (Darling & Steinberg, 1993). Darling ja Steinberg (1993) kuitenkin painottavat eroa kasvatuskäytäntöjen ja vanhemmuustyylien välillä. Heidän mukaansa kasvatuskäytännöt tarkoittavat vanhemman konkreettista tilannekohtaista toimintaa. Vanhemmuustyyli puolestaan on yleisempi konteksti, joka muuntaa kasvatuskäytäntöjen vaikutusta lapseen ja joka on luonteeltaan pysyvää.

Baumrind (1989) sekä Maccoby ja Martin (1983) ovat merkittävässä vanhemmuustyylejä koskevissa tutkimuksissaan löytäneet neljä vanhemmuustyyliä, joissa kaikissa vanhemman auktoriteetti ilmenee eri tavoin: auktoritatiiviset, autoritaariset, sallivat ja laiminlyövät vanhemmat. Heidän määritelmänsä mukaan vanhemmuuden kaksi keskeistä ulottuvuutta ovat lämpimyys (myös vastaanottavaisuus ja huolehtivuus; Aunola, Vanhatalo, & Sethi, 2001) ja kontrolloivuus, jotka muodostavat yhdessä vanhemmuustyylit määrittävän nelikentän. Kontrolloivuus voi olla lapsen kannalta negatiivista rajoittamista tai positiivista ohjaamista, joka heijastaa vanhempien odotusta siitä, kuinka lapsi jäsenyy perheeseen ja yhteiskuntaan (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004).

Auktoritatiiviselle vanhemmuudelle on ominaista kasvattaminen lasta ohjaamalla ja vastaaminen tämän tarpeisiin (Baumrind, 1989). Tällaiset vanhemmat voivat olla kontrolloivia ja vaativia, mutta myös emotionaalisesti lämpimiä, rationaalisia ja lapsen kommunikaation suhteen vastaanottavaisia (Aunola, 2005). Autoritaariset vanhemmat puolestaan ovat vaativia yrittäen muokata ja kontrolloida lapsen käyttäytymistä ja asenteita, ja he ovat pikemminkin etäisiä kuin lämpimiä (Baumrind, 1989). He saattavat reagoida lapseen epäjohdonmukaisesti (Leinonen, 2004). Sallivat vanhemmat ovat toisaalta lämpimiä, mutta eivät kontrolloivia eivätkä vaativia vaan he antavat lapsen toimia tämän haluamalla tavalla (Baumrind, 1989). Laiminlyövä vanhemmuus ilmenee sekä kontrollin että lämpimyden puutteena (Maccoby & Martin, 1983).

Vanhemmuustyilien teoriaa on kehittänyt myös Barber (1996; 2002), jonka mukaan kontrolloivuus-ulottuvuudesta tulisi erottaa kaksi toisistaan riippumatonta puolta: behavioraalinen ja psykologinen kontrolli. Behavioraalinen kontrolli tarkoittaa vanhempien pyrkimystä ohjata lapsen käyttäytymistä, kun taas psykologisen kontrollin muotoja ovat muun muassa lapsen syyllistäminen, manipulointi, rakkauden epääminen, tunteiden mitätöinti ja ailahteleva tunnekäyttäytyminen. Behavioraalisen kontrollin ajatellaan olevan itsessään positiivista, mutta ei silloin, kun se yhdistyy psykologiseen kontrolliin, jota pidetään negatiivisen vanhemmuuden piirteenä (Galambos ym., 2003). Vanhemmuuden ulottuvuuksia voidaan täten Barberin (1996; 2002) teorian mukaan nähdä olevan kolme: lämpimyys, behavioraalinen kontrolli ja psykologinen kontrolli. Nykyään nämä käsitteet näyttäisivät vakiinnuttaneen paikkaansa vanhemmuuden tutkimuksessa.

Tavallisesti on ehkä ajateltu vanhemmuuden tarkoittavan ensisijaisesti äitiin liittyviä tekijöitä. On kuitenkin tärkeää tutkia sekä äitien että isien vanhemmuustyyliä (Winsler, Madigan, & Aquilino, 2005), sillä ne luovat yhdessä kodin ilmapiirin. Tutkimustulokset sukupuolten välisistä eroavaisuuksista eivät ole täysin yhtenäisiä. Auktoritatiivinen vanhemmuustyyli näyttäisi olevan tyypillisempi äideille, kun taas isille tyypillisempi tyyli on autoritaarisuus (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004; Winsler ym., 2005). Äideille on huomattu olevan yleistä ensisijaisesti tietämys lapsen toimista, harrastuksista ja ystävistä (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004), ja he ovat isiä herkempiä (Barnett, Deng, Mills-Koonce, Willoughby, & Cox, 2008), hyväksyvämpiä, tiukempia ja käyttävät enemmän psykologista kontrollia (Forehand, & Nousiainen, 1993). Isille ominaiset tyylit puolestaan korostavat vanhemman auktoriteettiasemaa ja lapsen toimintojen kontrollointia (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004). Salliva vanhemmuus näyttäisi olevan yhtä tyypillistä sekä isille että äideille (Metsäpelto & Pulkkinen, 2004). Toisaalta on myös väitetty, että vanhemmilla on usein keskenään samantyyppiset vanhemmuustyylit: osittain siksi, että he vaikuttavat toinen toiseensa (Steinberg, 2001). Vanhemman vanhemmuustyyli näyttäisi pysyvän hyvin samantyyppisenä läpi lapsen ikävaiheiden (Steinberg, 2001). Etenkin psykologinen kontrolli on osoittautunut varsin pysyväksi vanhemman ominaisuudeksi, kun taas lämpimyys vaikuttaisi olevan vähemmän pysyvää (Aunola, 2005).

1.2 Lasten ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet

1.2.1 Lasten ongelmakäyttäytyminen

Ongelmakäyttäytyminen on jaettu käsitteellisesti sisäänpäin suuntautuvaan ja ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen (Achenbach & Edelbrock, 1978). Myös DSM-IV-tautiluokitus jakaa tällaisen lapsuusiässä ilmenevän ongelmakäyttäytymisen toisaalta erilaisiksi ahdistuneisuushäiriöiksi, peloiksi, masennukseksi ja sosiaalisesti vetäytymiseksi ja toisaalta tarkkaavaisuus-hyperaktiivisuushäiriöksi, käytöshäiriöksi ja uhmakkuushäiriöksi (Sourander & Aronen, 2007). Sisäänpäin suuntautuvassa ongelmakäyttäytymisessä, jota on kutsuttu myös ylikontrolloiduksi käyttäytymiseksi (Achenbach & Edelbrock, 1978), on keskeistä häiriö mielialassa tai tunteissa, ja sen piirteitä ovat vetäytyminen, pelokkuus, estyneisyys, ahdistuneisuus (Kovacs & Devlin, 1998), masentuneisuus, emotionaalinen herkkyys ja somaattinen oireilu (Chen, 2010). Sisäänpäin suuntautuvassa ongelmakäyttäytymisessä lapsi suuntaa tällaiset negatiiviset tunteet itseensä (Roeser, Eccles, & Strobel, 1998). Myös lapsen persoonallisuus voi vaikuttaa ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen (Kovacs & Devlin, 1998; Mesman & Koot, 2000). Esimerkiksi estynyt temperamentti, herkkyys negatiivisille ärsykkeille tai kyvyttömyys säädellä negatiivisia tunteita voivat johtaa sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ilmenemiseen (Keenan & Shaw, 1997; Kovacs & Devlin, 1998; Mesman & Koot, 2000). On arvioitu, että lapsista noin 17 prosentilla on tällaisia ongelmia, ja noin neljä prosenttia kärsii masennuksesta (Pianta & Castaldi, 1989). Tämän tyyppisen ongelmakäyttäytymisen on huomattu olevan myös melko pysyvää, sillä sen varhainen ilmeneminen näyttäisi ennustavan samanlaisten ongelmien myöhempää ilmenemistä (Kovacs & Devlin, 1998). Toisaalta sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ei tutkimusten mukaan ole kuitenkaan yhtä pysyvää kuin ulospäin suuntautuva, jonka on havaittu jatkuvan hyvin samantyyppisenä lapsuudesta nuoruuteen (Mesman ym., 2001).

Ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen, eli alikontrolloidun käyttäytymisen (Achenbach & Edelbrock, 1978), piirteitä ovat hyperaktiivisuus ja tarkkaamattomuus ja toisaalta aggressiivisuus ja käyttäytymisongelmat (Hinshaw, 1992). Se voi ilmetä esimerkiksi rajoittamattomana käyttäytymisenä ja muina epäsosiaalisuuden muotoina (Kovacs & Devlin, 1998) sekä rikollisuutena (Barber, 1996) ja johtua oman käyttäytymisen säätelyn vaikeuksista (Keenan & Shaw, 1997). Ulospäin suuntautuvassa ongelmakäyttäytymisessä negatiiviset tunteet kuten viha, turhautuminen ja pelko suunnataan toisiin ihmisiin (Roeser ym., 1998). Tällaisen ongelmakäyttäytymisen yleisyys lasten keskuudessa vaihtelee kahden ja 15 prosentin välillä

riippuen siitä, millaisilla kriteereillä sitä on mitattu (Hinshaw, 1992). Alakoulun ensimmäisillä luokilla ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen näyttäisi kuitenkin vähenevän (Shaw, Gilliom, Ingoldsby, & Nagin, 2003), mikä voi johtua lasten kehittyvästä kyvystä käyttäytymisen säätelyyn. Sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä ei voida kuitenkaan täysin erottaa toisistaan. Kummankin tyyppistä ongelmakäyttäytymistä näyttäisi esiintyvän sekä yhtäaikaaisesti että toisaalta kehityksellisesti vuorotellen (Kovacs & Devlin, 1998; Pianta & Castaldi, 1989). Esimerkiksi aikaisin ilmenevä ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ennustaa merkittävästi sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä myöhemmin (Halonen, Aunola, Ahonen, & Nurmi, 2006; Mesman ym., 2001).

Alle 4-vuotiaina tytöt ja pojat eivät vielä eroa kovinkaan paljon toisistaan sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen suhteen (Keenan & Shaw, 1994). Tutkimusten mukaan pojilla on enemmän ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin tytöillä (Chen, 2010; Sourander & Aronen, 2007), mikä ilmenee jo ennen koulun alkua (Mesman ym., 2001). Toisaalta on mahdollista, että tytöt eivät ilmaise esimerkiksi aggressiivisuuttaan yhtä julkisesti kuin pojat (Chen, 2010) tai se on erityyppistä (Mesman ym., 2001). Vaikka sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen näyttäisi olevan tyypillisempää tytöille (Baumrind, 1991; Keenan & Shaw, 1997), joissakin tutkimuksissa tällaista sukupuolten välistä eroavaisuutta ei kuitenkaan näy selvästi vielä 10-11 –vuotiailla lapsilla (Mesman ym., 2001). On mahdollista, että sukupuolten välinen eroavaisuus johtuu osittain siitä, että tytöt ja pojat reagoivat eri tavoin esimerkiksi perheen ongelmiin ja ympäristön mielipiteisiin (Keenan & Shaw, 1997; Mesman & Koot, 2000). Poikien osalta ongelmakäyttäytymisen jatkuvuus näyttäisi olevan pysyvämpää, kun taas tytöillä yhteyksien tunnistaminen on vaikeaa (Mesman ym., 2001).

1.2.2 Lasten lukivaikeudet

Palveluyhteiskunnan muuttuessa kohti tietoyhteiskuntaa myös lukemisen ja kirjoittamisen taitojen merkitys korostuu (Siiskonen, Aro, & Holopainen, 2004). Arkielämään liittyvistä toimista selviytymisen lisäksi lukeminen ja kirjoittaminen ovat myös opiskelun perustyökaluja (Siiskonen ym., 2004), ja kielellä näyttäisi olevan tärkeä merkitys kaikessa oppimisessa (Ahonen, Siiskonen, & Aro, 2004). Luku- ja kirjoitustaito rakentuu kielen kehityksen luomalle perustalle, mutta se edellyttää myös monia muita oppimiseen liittyviä taitoja, kuten tarkkaavaisuutta, visuaalisia taitoja, motoriikkaa ja muistia (Siiskonen ym., 2004). Kun lukeminen ja kirjoittaminen eivät kehity normaaliin tapaan, taustalla on usein kielellisiä erityisvaikeuksia, joihin voi liittyä monenlaisia

muitakin ongelmia esimerkiksi matematiikassa ja ongelmanratkaisussa sekä motorista kömpelyyttä, tarkkaavaisuushäiriöitä ja ongelmia sosiaalisissa taidoissa (Ahonen ym., 2004; Marttinen, Ahonen, Aro, & Siiskonen, 2004; Siiskonen ym., 2004).

Tärkeä lukemaan ja kirjoittamaan oppimisen lähtökohta on kielellinen tietoisuus, johon sisältyvät fonologinen ja grafeeminen tietoisuus (Ahvenainen & Holopainen, 2005; Siiskonen ym., 2004). Kielellinen tietoisuus tarkoittaa kykyä havainnoida ja jaksotella puhetta, kykyä hallita kielen rakenteita tietoisesti sekä ymmärtää lukemiseen ja kirjoittamiseen sisältyvien taitojen tarkoitus, ja kyvyn toimimisesta merkinä ovat esimerkiksi virheiden korjaaminen omaehtoisesti ja kielellisten leikkien osaaminen (Ahvenainen & Holopainen, 2005; Catts, Fey, Zhang, & Tomblin, 1999). Fonologinen tietoisuus voidaan puolestaan määritellä puhutun kielen fonemaattisten rakenteiden hallinnaksi, mikä tarkoittaa esimerkiksi kirjainten yhdistämisen oivaltamista, äänne-erottelun ja riittelyn taitoa sekä tavurytmin hallintaa (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Fonologinen tietoisuus onkin yksi tärkeimmistä lukemaan oppimisen edellytyksistä, ja sen puutteellisen hallinnan on huomattu olevan yhteydessä lukivaikeuksiin (Gallagher, Frith, & Snowling, 2000; Lerkkanen, Ahonen, & Poikkeus, 2011). Toisaalta luku- ja kirjoitustaidon oppimisen kannalta tärkeä taito on myös äänne-kirjain-vastaavuuden oivaltaminen ja kirjoitetun kielen yksikköjen sujuva käsitteleminen eli grafeeminen tietoisuus (Ahvenainen & Holopainen, 2005; Siiskonen ym., 2004).

Lukemaan oppimista ennakoivat taidot, kuten fonologinen tietoisuus, ennustavat lapsen myöhempää lukutaitoa (Lerkkanen ym., 2011). Tutkimuksissa on huomattu, että fonologisen tietoisuuden lisäksi myös nopean nimeämisen ja kirjainten nimeämisen taidot ovat tärkeitä lukemaan oppimista ennakoivia taitoja jopa siinä määrin, että niissä ilmenevien vaikeuksien avulla voidaan määritellä riski myöhemmille lukivaikeuksille (Catts ym., 1999; Lerkkanen ym., 2011). Nopea nimeäminen näyttäisi joidenkin tutkimusten perusteella olevan jopa parempi lukutaidon ennustaja kuin fonologinen tietoisuus, jota on tavallisesti pidetty keskeisimpänä lukemista ennakoivana taitona (Holopainen, Ahonen, & Lyytinen, 2001). Lukemaan opeteltaessa kirjainten nimeämisen taito on tärkeä (Ahvenainen & Holopainen, 2005), ja sen merkitys hyvänä lukutaidon ennustajana johtuu suomen kielen kirjain-äänne -vastaavuudesta (Lerkkanen ym., 2011).

Lukemaan ja kirjoittamaan oppiminen ei kuitenkaan kehity kaikilla normaaliin tapaan. Eri maissa tehdyt tutkimukset osoittavat, että noin joka viidennellä luku- ja kirjoitustaitoa opettelevalla lapsella on eriasteisia oppimisen vaikeuksia (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Lukemisen esivalmiudet näyttäisivät vaihtelevan suuresti esikouluiässä, mutta vaihtelu tasoittuu koulun alkamisen lähestyessä (Lerkkanen ym., 2011). Vaikeudet eivät myöskään ilmene kaikilla samalla tavoin (Siiskonen ym., 2004), ne saattavat kytkeytyä toisiinsa, ja niiden taustalla voi olla erilaisia

syytekijöitä. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksien monimutkaisuudesta johtuen niihin liittyvät käsitteet eivät ole kovinkaan selkeitä (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Kirjallisuudessa puhutaan esimerkiksi dysleksiasta, dysfasiasta ja lukivaikeudesta, mutta näiden häiriöiden rajojen tarkka määrittäminen on vaikeaa (Marttinen ym., 2004). Lukivaikeus tarkoittaa luku- ja kirjoitustaidon oppimisen vaikeutta eikä siihen liity merkittävää arkipuheessa ilmenevää kielen kehityksen poikkeavuutta kuten dysfasiaan (Marttinen ym., 2004).

Lukivaikeuksia selittävät muutkin kuin kielellisen tietoisuuden ongelmat (Ahvenainen & Holopainen, 2005; Lerkkanen ym., 2011). Lapsilla on erilaiset oppimisedellytykset, jotka tarkoittavat yksilön valmiuksia oppia uusia tietoja ja taitoja (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Oppimisedellytyksiin ja lukutaidon oppimiseen voivat vaikuttaa lapsen perimä, yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksessa saadut kokemukset ja harjoittelu (Ahvenainen & Holopainen, 2005; Hoff & Naigles, 2002). Lukemis- ja kirjoittamishäiriön perinnöllisyyttä on tutkittu pitkään, ja arvioissa sen osuus selittävänä tekijänä on kasvanut jatkuvasti (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Muilla perheenjäsenillä ilmenevien lukemisvaikeuksien on huomattu kasvattavan myös lapsen riskiä samanlaisille vaikeuksille (Lerkkanen ym., 2011), ja etenkin vanhemman lukivaikeus kasvattaa lapsen riskiä vastaaville ongelmille merkittävästi (Gilger, Pennington, & DeFries, 1991). Perimä ohjaa keskushermoston kehitystä (Marttinen ym., 2004), ja lukivaikeuksiin liittyy lukuisia neurologisia poikkeavuuksia eri aivoalueilla sekä prosessoinnin hitautta (Ahvenainen & Holopainen, 2005). Kielihäiriöihin saattaa liittyä myös oletettua laajemmin keskushermoston toimintahäiriöitä, jotka liittyvät esimerkiksi lapsen motorisiin taitoihin (Ahonen ym., 2004).

1.2.3 Lasten ongelmakäyttötymisen ja lukivaikeuksien väliset yhteydet

Lasten koulutaitojen yhteyttä ongelmakäyttötymiseen on tutkittu hyvin erilaisin käsittein määriteltynä, mutta lukivaikeuksia ei ole tutkittu riittävästi ongelmakäyttötymisen yhteydessä. Tähänastisten tutkimusten mukaan lapsen ongelmat lukemisessa ensimmäisellä luokalla näyttävät ennakoivan huonoa keskittymiskykyä ja itsekontrollia sekä sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttötymistä kolmannella luokalla (Morgan, Fargas, Tufis, & Sperling, 2008). Oppimis- ja kielellisten vaikeuksien sekä kehityksellisten viivästymien on huomattu voivan johtaa tarkkaavaisuuden ongelmiin, pidättyväisempään ja vetäytyvämpään käyttötymiseen sekä vähäisempään prososiaalisuuden ja impulssikontrollin määrään (Gadeyne, Ghesquiere, & Onghena, 2004; Hart, Fujiki, Brinton, & Hart, 2004; Niccols & Feldman, 2006). Nuorten kohdalla lukivaikeuksien on huomattu ennustavan myös masennusoireita (Kiuru, Leskinen, Nurmi, &

Salmela-Aro, painossa). Lapsen luki- tai muut oppimisvaikeudet koulun alussa näyttäisivät ennustavan ongelmakäyttäytymistä myöhemmin, vaikka toisaalta myös esimerkiksi tarkkaavaisuuden ongelmat tai epäsosiaalinen käyttäytyminen voivat johtaa myöhempiin lukemisiongelmiin (Hinshaw, 1992; Morgan ym., 2008).

Tutkimusten perusteella lukemaan oppimisen tai muiden koulunkäyntiin liittyvien vaikeuksien ja ongelmakäyttäytymisen välillä on yhteys, ja ne näyttäisivät olevan kehityksellisesti ja kumulatiivisesti yhteydessä toisiinsa (Halonen ym., 2006). Ongelmat lukemaan oppimisessa voivat johtaa sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen lisääntymiseen koulun alussa, mikä toisaalta voi ennustaa ongelmia lukemisessa (Halonen ym., 2006). Toisaalta yhteydet voivat johtua samoista taustalla vaikuttavista tekijöistä (Adams, Snowling, Hennessy, & Kind, 1999) tai olla myös monimutkaisempia, kuten tutkimuksessa, jossa huomattiin nuorten riittämättömyyden tunteiden välittävän lukivaikeuksien ja masennusoireiden välisiä yhteyksiä (Kiuru ym., painossa).

1.3 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisissä yhteyksissä

1.3.1 Vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet

Vanhemmuuden yksittäisistä ulottuvuuksista, eli psykologisesta ja behavioraalista kontrollista sekä lämpimyydestä, psykologista kontrollia pidetään merkittävänä ongelmakäyttäytymisen ennustajana (Barber, 1996). Tutkimuksissa on huomattu, että psykologinen kontrolli ennustaa sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä, kuten ahdistuneisuutta (Rork & Morris, 2009), kun taas riittämätön behavioraalinen kontrolli ennustaa ulospäin suuntautuvaa (Barber ym., 1994; Galambos ym., 2003) ja toisaalta myös sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Galambos ym., 2003). Vanhempien lämpimyden on puolestaan huomattu olevan yhteydessä matalampaan ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen tasoon (Miller, Cowan, Cowan, Hetherington, & Clingempeel, 1993). Barber, Olsen ja Shagle (1994) huomauttavat, että psykologisen ja behavioraalisen kontrollin muodot eivät ole kuitenkaan toistensa vastakohtia, vaan kyse on eri ilmiöstä. Kehittyville lapsille on tärkeää, että he saavat sopivassa määrin psykologista itsenäisyyttä, mutta myös riittävästi käyttäytymisen säätelyä (Barber ym., 1994). Jos perheessä ei ole tarpeeksi behavioraalista kontrollia, lapsi saattaa osoittaa ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä määritelläkseen itselleen rajat, joita vanhemmat eivät ole hänelle määritelleet (Barber ym., 1994).

On myös mahdollista, että stressi, kuten negatiiviset tapahtumat myöhemmin lapsen elämässä, laukaisee behavioraalisen tai psykologisen kontrollin vaikutukset (Barber ym., 1994).

Yksittäisten ulottuvuuksien lisäksi vanhemmuuden eri ulottuvuuksista koostuvat yhdistelmät ja niiden johdonmukaisuus ovat merkityksellisiä tutkittaessa vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä (Barber, 1996; Baumrind, 1991; Darling & Steinberg, 1993). Auktoritatiivista vanhemmuutta eli behavioraalisen kontrollin ja lämpimyyden yhdistelmää pidetään yleisesti lapsen kannalta parhaana vanhemmuustyylinä. Tällaisten vanhempien lapset näyttäisivät pärjäävän koulussa paremmin, olevan vähemmän masentuneita ja ahdistuneita, syyllistyvän harvemmin epäsosiaaliseen käyttäytymiseen kuten rikollisuuteen ja huumeisiin, ja heillä näyttäisi olevan parempi itsetunto (Baumrind, 1991; Steinberg, 2001). Valtaa ja rankaisemista käyttävä autoritaarinen vanhemmuus puolestaan on yhteydessä lapsen keskimääräistä korkeampaan aggressiivisuuteen (Maccoby & Martin, 1983) ja sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen (Baumrind, 1991). Sallivan vanhemmuuden on huomattu olevan yhteydessä erityisesti ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ilmenemiseen (Baumrind, 1991).

Äidin behavioraalisen kontrollin on huomattu olevan yhteydessä lapsen matalampaan ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen tasoon, mutta vain jos psykologisen kontrollin taso on matala (Aunola & Nurmi, 2005). Jos sekä behavioraalinen että psykologinen kontrolli ovat vanhemmilla korkeita, lapsen ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen puolestaan lisääntyy (Galambos ym., 2003). Tällaista vanhemmuutta on luonnehdittu ylikontrolloivaksi sen lapsen autonomiaa rajoittavan ominaisuuden johdosta (Aunola & Nurmi, 2005; Galambos ym., 2003). Tutkimuksissa ei ole löydetty behavioraalisen kontrollin ja lämpimyyden välisiä yhteyksiä ongelmakäyttäytymisen selittäjänä (Aunola & Nurmi, 2005). Sen sijaan merkittävä tulos on ollut se, että äidin korkea psykologinen kontrolli yhdistettynä korkeaan lämpimyyteen lisää sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvia käyttäytymisongelmia (Aunola, 2005; Aunola & Nurmi, 2005). Tämän yhdistelmän erityinen negatiivisuus voi johtua sen ristiriitaisuudesta, kun äiti on toisaalta läheinen, mutta toisaalta samalla esimerkiksi syyllistävä (Aunola & Nurmi, 2005). Isien psykologisella kontrollilla ei ole kuitenkaan huomattu olevan samanlaista merkitystä kuin äitien (Aunola, 2005).

Tutkimuksissa on osoitettu, että vanhemmuustyyli vaikuttaa lapsen ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen (esim. Aunola & Nurmi, 2005; Barber ym., 1994; Galambos ym., 2003), ja että yhteys on nimenomaan mainitun suuntainen (Aunola, 2005; Aunola & Nurmi, 2005). Toisaalta vanhemmuustyylin ja lapsen ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet voivat riippua myös muista tekijöistä, kuten lapsen ominaisuuksista (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington, & Bornstein, 2000). Lapsen ominaisuuksien lisäksi myös vanhemman ja lapsen temperamenttien yhteensopivuus

voi vaikuttaa heidän väliseen suhteeseensa (Harris, 1995), ja tätä kautta vanhemman vanhemmuustyyliin.

1.3.2 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä

Vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä on tutkittu paljon normaalisti kehittyvillä lapsilla, mutta ei niinkään silloin, kun lapsella on esimerkiksi oppimisvaikeuksia. Joissakin tutkimuksissa on kuitenkin osoitettu lapsen taitojen voivan vaikuttaa siihen, kuinka merkityksellinen tekijä vanhemmuuden laatu on lapsen kehitykselle. Esimerkiksi äidin lämpimyden lasta kohtaan on huomattu vaikuttavan voimakkaammin niiden lasten luetunymmärtämistaitoihin, joilla on heikommat kognitiiviset taidot (Taylor ym., 2008), ja lapsen autonomiaa tukeva äiti näyttäisi parantavan erityisesti tasoltaan heikomman lapsen keskittymistä koulutehtäviin (Ng ym., 2004). Myös äidin sensitiivisyyden vaikutus lapsen ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ja prososiaalisuuden kehittymiseen näyttäisi olevan erityisen merkittävä niillä lapsilla, joilla on kehityksellinen viivästymä (Niccols & Feldman, 2006).

Aikaisempien tutkimusten perusteella näyttäisi siltä, että erilaiset lapset tarvitsevat erilaista vanhemmuutta ja että vanhemmuuden tulisi sopia yhteen lapsen ominaisuuksien ja taitojen kanssa. Vanhemman toiminnalla saattaa olla isompi vaikutus lapsiin, jotka ovat tasoltaan muita lapsia heikompia esimerkiksi koulutaidoissa, sillä on mahdollista, että taitavat lapset saavat positiivista palautetta jotain muuta kautta (Ng ym., 2004). Normaalisti kehittyvillä lapsilla vanhemmuuden laadun vaikutukset eivät ole tulleet yhtä selvästi esiin, sillä tasoltaan heikommilla lapsilla saattaa olla heitä negatiivisempia kokemuksia pärjäämisestään ja suurempi herkkyys pärjäämisen kokemukselle (Ng ym., 2004). Vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä muuntavien tekijöiden tarve tutkimuksissa onkin ilmeinen, sillä vanhemmuustyylien vaikutusten lapsiin on arvioitu olevan paljon ajateltua monimutkaisempia (Collins ym., 2000). Yksi tällainen muuntava tekijä voi olla lapsen lukivaikeusriski. Lapsen riski lukemisen ja kirjoittamisen taitojen vaikeuksille voi vaikuttaa siihen, millaista vanhemmuutta lapsi tarvitsee, jotta hänelle ei kehittyisi ongelmakäyttäytymistä. Tutkimuksia siitä, onko vanhemmuustyyllillä erityinen merkitys näiden riskiryhmään kuuluvien lasten ongelmakäyttäytymiselle, ei ole kuitenkaan juuri tehty.

2 TUTKIMUSONGELMAT JA HYPOTEESEIT

Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, ovatko äitien ja isien vanhemmuustyylit yhteydessä lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Toisena tavoitteena on tutkia lasten lukivaikeusriskin muuntavaa vaikutusta näihin yhteyksiin. Tässä tutkimuksessa vanhemmuustyylejä tarkastellaan dimensionaalisen eli muuttujakeskeisen lähestymistavan avulla.

- 1) Kuinka pysyvää lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen on ensimmäisestä kolmanteen luokkaan? Entä onko riski- ja verrokkiryhmien välillä eroa pysyvyydessä? Lasten ongelmakäyttäytymisen oletetaan olevan melko pysyvää (Mesman ym., 2001).
- 2) Onko lasten ongelmakäyttäytyminen yhteydessä lukivaikeuksiin? Aikaisempien tutkimustulosten perusteella oletetaan, että lapsilla, joilla on lukivaikeuksia, on myös keskimääräistä enemmän ongelmakäyttäytymistä (Gadeyne ym., 2004; Hart ym., 2004; Kiuru ym., painossa; Morgan ym., 2008).
- 3) Ovatko isien ja äitien käyttämät vanhemmuustyylit yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen ja sen kehittymiseen? Oletuksena on, että psykologinen kontrolli yhdessä joko behavioraalisen kontrollin tai lämpimyiden kanssa ennustaa sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Aunola & Nurmi, 2005; Barber ym., 1994; Galambos ym., 2003). Lisäksi oletetaan, että vähäinen behavioraalinen kontrolli tai vähäinen lämpimyyden ennustaa ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä (Barber ym., 1994; Miller ym., 1993).
- 4) Muuntaako lapsen lukivaikeusriski vanhemmuustyylin ja lapsen ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä? Aikaisemmat tutkimukset antavat viitteitä siitä, että lapsen taidot vaikuttavat siihen, kuinka merkityksellinen tekijä vanhemmuuden laatu on lapsen kehitykselle (Ng ym., 2004; Taylor ym., 2008). Kuitenkaan ei ole tutkittu, muuntaako lapsen lukivaikeusriski vanhemmuustyylin ja lapsen ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä, joten hypoteesia ei aseteta.

3 MENETELMÄ

3.1 Tutkittavat

Tämä tutkimus on osa Oppimisen ja motivaation huippututkimusyksikön Alkuportaattutkimushanketta (Lerikkanen ym., 2006). Hanke on edelleen käynnissä oleva viisivuotinen seuranta tutkimus, jonka avulla kartutetaan tietoa lasten varhaisista oppimispoluista erityisesti luku- ja kirjoitustaidon ja motivaation kehittymisen osalta sekä vanhempien ja opettajien ohjauskäytännöistä ja yhteistyön muodoista. Hankkeen aineistoa on kerätty vuodesta 2007 lähtien Joensuussa, Kuopiossa, Laukaassa ja Turussa. Tutkimuksen käynnistyessä vuonna 2006 mukana oli noin 2000 vuonna 2000 syntynyttä lasta sekä heidän vanhempansa ja opettajansa, joilta pyydettiin kirjallinen lupa testauksiin.

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty Joensuusta (n=125), Kuopiosta (n=224), Laukaasta (n=65) ja Turusta (n=194) vuosina 2008–2010 lasten ollessa ensimmäisellä, toisella ja kolmannella luokalla. Osa Alkuportaattutkimushankkeessa tutkittavista lapsista on valittu tarkempaan yksilöseurantaan arvioidun lukivaikeusriskin perusteella. Lasten lukemisen ja kirjoittamisen esivalmiuksia mitattiin keväällä 2007 lasten ollessa esikoulussa, ja niistä lapsista, joilla havaittiin lukivaikeusriski, muodostettiin riskiryhmä. Toinen puoli yksilöseurannassa olevista lapsista valittiin verrokkiryhmään satunnaisesti lapsista, joilla ei havaittu lukivaikeusriskiä. Tämän tutkimuksen aineisto koostuu näistä yksilöseurannassa olevista lapsista. Mukana on yhteensä 608 lasta, joista riskiryhmään kuuluu 287 (tyttöjä 33 %; poikia 67 %) ja verrokkiryhmään 321 lasta (tyttöjä 53 %; poikia 47 %).

Lasten ongelmakäyttäytymistä mitattiin opettajan tekemän arvioinnin perusteella kolmena peräkkäisenä keväänä vuodesta 2008 vuoteen 2010. Keväällä 2008 myös lasten vanhemmat täyttivät kyselyn, jonka avulla heidän vanhemmuustyylejään arvioitiin. Äideistä 72 % ja isistä 46 % palautti kyselyn. Äidit olivat tuolloin keskimäärin 38-vuotiaita (kh=5.41) ja isät 41-vuotiaita (kh=5.94). Suurimmalla osalla vanhemmista (äideistä 53 % ja isistä 54 %) oli ammatillinen tai opistotasoinen koulutus, ja äideistä 30 % ja isistä 27 % oli suorittanut ammattikorkeakoulun tai sitä korkeamman tutkinnon. Suurin osa perheistä (57 %) oli ydinperheitä, joissa oli avioliitossa elävät vanhemmat ja heidän biologisia lapsiaan. Myös perheet, joissa oli avoliitossa elävät vanhemmat ja heidän biologisia lapsiaan (13 %), ja yksinhuoltajaperheet (13 %) olivat yleisiä. Perheitä, joiden vanhemmilla oli lapsia edellisistä suhteistaan, oli 9 %.

3.2 Mittarit ja muuttajat

Vanhemmuustyylit. Vanhempien vanhemmuustyyliä mitattiin Block's Child-rearing Practices Report –kyselylomakkeen (Roberts, Block, & Block, 1984) suomalaisella versiolla (Aunola & Nurmi, 2005) lasten ollessa ensimmäisellä luokalla. Sekä äidit että isät arvioivat omaa vanhemmuuttaan vastaamalla kyselyn väitteisiin asteikolla 1-5 (1=ei sovi minuun juuri lainkaan, 5=sopii minuun erittäin hyvin). Kyselyn 19 väittämää mittasivat kolmea vanhemmuuden ulottuvuutta: lämpimyyttä, behavioraalista kontrollia ja psykologista kontrollia. Vanhempien lämpimyyttä mittaavia väittämiä oli kymmenen, ja niitä olivat esimerkiksi ”Kerron usein lapselleni, kuinka paljon arvostan sitä, että hän yrittää tehdä jotakin tai saa jotakin aikaan”, ”Osoitan lapselleni usein, että rakastan häntä” ja ”Olen lapseni seurassa mutkaton ja rento”. Väittämistä muodostettujen keskiarvosummamuuttujien Cronbachin alfan mukaiset reliabiliteettikertoimet olivat .83 (äidit) ja .84 (isät). Behavioraalista kontrollia mittaavat viisi väittämää olivat seuraavanlaisia: ”Kun lapseni tekee jotakin, mikä ei ole sallittua, minä tavallisesti rankaisen häntä”, ”Lapseni pitää oppia, että meidän perheessä on tarkat säännöt” ja ”On tärkeää, että lapset tottelevat vanhempiaan”. Behavioraalista kontrollia mittaavista väittämistä muodostettujen keskiarvosummamuuttujien reliabiliteettikertoimet olivat .60 (äidit) ja .73 (isät). Vanhempien psykologista kontrollia mittaavia väittämiä olivat esimerkiksi ”Uskon, että lapseni on hyvä tietää, mitä kaikkea olen hänen vuoksensa tehnyt” ja ”Annan lapseni nähdä, kuinka pettynyt ja häpeissäni olen, jos hän käyttäytyy huonosti”. Väittämiä oli neljä, ja niistä muodostettujen keskiarvosummamuuttujien reliabiliteettikertoimet olivat .71 (äidit) ja .74 (isät).

Lasten ongelmakäyttäytyminen. Lasten ongelmakäyttäytymistä mitattiin Vahvuuksien ja vaikeuksien mittarilla eli SDQ-kyselyllä (Strengths and Difficulties Questionnaire), joka on kehitetty 4-16-vuotiaiden lasten käyttäytymis- ja emotionaalisten ongelmien nopean kartoituksen työkaluksi (Goodman, 1997). Lasten opettajat täyttivät kolmiportaisen kyselylomakkeen (1=ei päde, 3=pätee varmasti) lasten ollessa ensimmäisellä, toisella ja kolmannella luokalla. Kyselylomakkeen 25 lapsen käyttäytymistä koskevaa väittämää mittasivat ylivilkkautta, emotionaalisia ongelmia, käyttäytymisongelmia, toverisuhteita ja prososiaalisuutta. Ylivilkkautta, käyttäytymisongelmia ja emotionaalisia ongelmia mittaavista väittämistä muodostettiin keskiarvosummamuuttajat. Kukin summamuuttaja muodostui viidestä väittämästä, ja osa väittämistä käännettiin. Tässä tutkimuksessa summamuuttujista ylivilkkautta (”levoton”, ”yliaktiivinen”, ”helposti häiriintyvä”) ja käyttäytymisongelmia (”usein tappelee toisten lasten kanssa tai kiusaa muita”, ”hänellä on usein kiukunpuuskia, tai hän kiivastuu helposti”) käytettiin mittaamaan ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Emotionaaliset ongelmat (”valittaa

usein päänsärkyä, vatsakipua tai pahoinvointia”, ”usein onneton, mieli maassa tai itkuinen”, ”kärsii monista peloista, usein peloissaan”) mittasivat puolestaan sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuvaavan keskiarvosummamuuttujan reliabiliteettikerroin oli ensimmäisellä mittauskerralla .89, toisella .90 ja kolmannella .90. Sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kohdalla vastaavat reliabiliteettikertoimet olivat .74, .76 ja .75.

Lukivaikeusriski. Lasten lukivaikeusriskiä arvioitiin mittaamalla lapsilta lukemisen ja kirjoittamisen esivalmiuksia sekä lukivaikeuksien sukutaustaa lasten ollessa esikoulussa keväällä 2007. Testien tulosten perusteella muodostettiin riskiryhmä, jolla arvioitiin olevan riski lukivaikeuksille. Kriteereinä ryhmään valitsemiselle oli, että lapsi sijoittui testitulosten perusteella heikoimman 15 persentiiliin joukkoon joko kolmessa tai kahdessa mitatussa taidossa (fonologinen tietoisuus, kirjainten nimeäminen ja nopea nimeäminen) tai vaihtoehtoisesti yhdessä taidossa, jolloin lisäksi huomioitiin hänen vanhempiensa itsellään arvioimat vähintään lievät pulmat lukemisessa (Lerkanen ym., 2011). Lisäksi yksilöseurantaan valittiin yhtä monta lasta niiden lasten joukosta, joilla ei havaittu lukivaikeusriskiä. Lukivaikeusriski-arvion saaneita lapsia on aineistossa kuvattu arvolla 1 (287 lasta; 47 %), ja lapsia, joilla ei ole arvioitua riskiä, arvolla 0 (321 lasta; 53 %).

3.3 Aineiston tilastollinen analyysi

Aluksi tarkasteltiin lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen pysyvyyttä ensimmäiseltä kolmannelle luokalle Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla. Toiseen tutkimuskysymykseen lasten ongelmakäyttäytymisen ja lukivaikeuksien yhteydestä vastattiin epäparametrisen Mann-Whitneyn U-testin avulla verraten lukivaikeusriski-arvion saaneita lapsia ja verrokkiryhmän lapsia ongelmakäyttäytymisen tason suhteen. Isien ja äitien vanhemmuustyylien yhteyttä lasten ongelmakäyttäytymisen tasoon tutkittiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla, kun taas vanhemmuustyylien yhteyttä lasten ongelmakäyttäytymisen kehittymiseen tutkittiin hierarkkisen regressioanalyysin avulla. Hierarkkisen regressioanalyysin vastemuuttujina käytettiin likimäärin normaalisti jakautuneita ongelmakäyttäytymisen muutospistemäärämuuttujia, jotka muodostettiin vähentämällä myöhemmästä ongelmakäyttäytymisen arvosta aiempi vastaava arvo. Tutkittaessa vanhemmuustyylien odotettuja yhteyksiä lasten ongelmakäyttäytymisen muutokseen (kts. hypoteesit), käytettiin yksisuuntaista tilastollista testausta. Analyysit suoritettiin myös vanhemmuuden eri ulottuvuuksista muodostetuille yhdysvaikutustermeille. Lopuksi niin ikään

Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen ja hierarkkisen regressioanalyysin avulla tutkittiin, muuntaako lasten lukivaikeusriski vanhemmuuden ulottuvuuksien ja niiden yhdysvaikutustermien yhteyttä lasten ongelmakäyttämiseen. Aineiston tilastolliset analyysit suoritettiin pääosin SPSS-ohjelmiston versiolla PASW Statistics 18.

4 TULOKSET

4.1 Lasten ongelmakäyttämisen pysyvyys

Aluksi tarkasteltiin lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen kuvailevia tietoja aineistossa. Ongelmakäyttämisen mediaanit ja kvartiilivälit on esitetty taulukossa 1. Taulukosta käy ilmi, että sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen on aineistossa melko vähäistä.

TAULUKKO 1. Lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen otoskoot (n), mediaanit (Md), ala- ja yläkvartiilit (Q₁, Q₃) sekä minimi- ja maksimi-arvot

	n	Q ₁	Md	Q ₃	min	max
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 1. lk	481	1.00	1.20	1.60	1.00	3.00
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 2. lk	485	1.00	1.20	1.40	1.00	3.00
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 3. lk	455	1.00	1.20	1.40	1.00	3.00
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 1. lk	481	1.10	1.40	1.80	1.00	3.00
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 2. lk	485	1.10	1.40	1.80	1.00	3.00
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen 3. lk	455	1.10	1.33	1.80	1.00	3.00

Lasten ongelmakäyttämisen pysyvyyttä ensimmäiseltä kolmannelle luokalle tutkittiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella muuttujien jakaumien voimakkaan vinouden vuoksi. Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttämisen oli melko pysyvää ensimmäiseltä toiselle luokalle ($r=.63$, $p<.001$) sekä toiselta kolmannelle luokalle ($r=.53$, $p<.001$). Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen oli puolestaan hyvin pysyvää sekä ensimmäiseltä toiselle ($r=.81$, $p<.001$) että toiselta kolmannelle luokalle ($r=.75$, $p<.001$).

Pysyvyysskorrelaatioita tarkasteltiin myös erikseen riski- ja verrokkiryhmissä Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella. Ryhmien pysyvyysskorrelaatioita testattiin jakamalla Fisherin z-muunnettujen korrelaatiokertoimien erotus vastaavalla keskivirheellä ja laskemalla näin saadulle testisuurelle p-arvo normaalijakaumasta (McNemar, 1969). Taulukossa 2 on esitetty pysyvyysskorrelaatiot erikseen riski- ja verrokkiryhmien lapsille sekä korrelaatioiden yhtäsuuruustestin tulokset. Riski- ja verrokkiryhmien sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen pysyvyydessä oli eroa vain ensimmäiseltä toiselle luokalle, jolloin se oli hieman pysyvämpää riskiryhmään kuuluvilla lapsilla. Ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen kohdalla riski- ja verrokkiryhmien välillä oli tilastollisesti merkitsevää eroa vain ensimmäiseltä toiselle luokalle siten, että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen oli hieman pysyvämpää verrokkiryhmään kuuluvilla lapsilla.

TAULUKKO 2. Sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen pysyvyys (Spearman)

	1. lk-2. lk		2. lk-3. lk	
	Sisäänpäin suuntautuva	Ulospäin suuntautuva	Sisäänpäin suuntautuva	Ulospäin suuntautuva
Riskit	$r=.68$, $p<.001$	$r=.75$, $p<.001$	$r=.47$, $p<.001$	$r=.75$, $p<.001$
Verrokkit	$r=.55$, $p<.001$	$r=.85$, $p<.001$	$r=.57$, $p<.001$	$r=.73$, $p<.001$
Z	$z=2.56$, $p<.01$	$z=-3.45$, $p<.001$	$z=-1.66$, $p=.05$	$z=0.68$, $p=.25$

4.2 Lasten ongelmakäyttämisen yhteydet lukivaikkeuksiin

Lasten ongelmakäyttämisen ja lukivaikkeuksien välisiä yhteyksiä tutkittiin epäparametrisen Mann-Whitneyn U-testin avulla verraten lukivaikkeusriskiryhmään ja verrokkiryhmään kuuluvia lapsia ongelmakäyttämisen tason suhteen. Testien tulokset on esitetty taulukossa 3. Lasten

sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet olivat yhteydessä toisiinsa erityisesti toisella luokalla: riskilapsilla ilmeni verrokkilapsia enemmän sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä. Lasten ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet olivat puolestaan tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä jokaisella luokalla siten, että riskiryhmän lapsilla ilmeni enemmän ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä kuin verrokkiryhmän lapsilla.

TAULUKKO 3. Lasten ongelmakäyttäytymisen ja lukivaikeuksien väliset yhteydet

	Riskit		Verrokkit		U	p
	n	MR	n	MR		
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 1. lk	218	252.96	263	231.0	26060.0	p=.07
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 2. lk	215	263.96	270	226.31	24519.5	p<.01
Sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 3. lk	206	239.22	249	218.72	23336.0	p=.08
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 1. lk	218	272.64	263	214.78	21770.5	p<.001
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 2. lk	215	275.76	270	216.91	21981.5	p<.001
Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen 3. lk	206	256.21	249	204.66	19835.0	p<.001

Huom. MR= keskimääräinen järjestysluku (Mean Rank)

4.3 Vanhemmuustyilien yhteydet lasten ongelmakäyttäytymiseen ja sen kehitykseen

Aluksi tarkasteltiin äitien ja isien vanhemmuustyilien kuvailevia tietoja aineistossa. Äitien ja isien välisiä eroavaisuuksia vanhemmuuden ulottuvuuksissa tutkittiin riippuvien otosten t-testillä. Tulokset on esitetty taulukossa 4. Tuloksista voidaan havaita, että äidit käyttivät vanhemmuustyyleissään isää enemmän lämpimyyttä ja behavioraalista kontrollia.

TAULUKKO 4. Äitien ja isien vanhemmuustyyliä

	Äidit n=438		Isät n=282		t	df	p
	ka	kh	ka	kh			
Lämpimyyttä	4.27	.44	4.04	.45	6.66	272	p<.001
Behavioraalinen kontrolli	3.79	.46	3.71	.51	2.50	272	p<.05
Psykologinen kontrolli	2.73	.67	2.83	.65	-1.97	272	p=.05

Pearsonin korrelaatiokertoimen avulla tutkittiin seuraavaksi, ovatko äitien ja isien vanhemmuuden ulottuvuudet yhteydessä toisiinsa. Korrelaatiot on esitetty taulukossa 5. Tulosten perusteella näyttää siltä, että isien behavioraalinen kontrolli oli tilastollisesti merkitsevästi ja positiivisesti yhteydessä sekä heidän lämpimyyteensä että psykologiseen kontrolliinsa. Myös äitien kohdalla heidän psykologinen ja behavioraalinen kontrollinsa olivat positiivisesti yhteydessä toisiinsa. Tuloksista ilmeni myös, että äitien ja isien vanhemmuuden ulottuvuudet olivat positiivisesti yhteydessä toisiinsa kaikkien ulottuvuuksien kohdalla. Toisen vanhemman vanhemmuustyyli oli siis samansuuntaisesti yhteydessä myös toisen vanhemman vanhemmuustyyliin.

TAULUKKO 5. Äitien ja isien vanhemmuustyylien ulottuvuuksien väliset korrelaatiot (Pearson)

		1		2		3	
		äidit	isät	äidit	isät	äidit	isät
1 Lämpimyyttä	äidit	-					
	isät	.25**	-				
2 Beh. kontrolli	äidit	.03	.03	-			
	isät	-.04	.14*	.20**	-		
3 Psyk. kontrolli	äidit	-.04	-.02	.35**	.13*	-	
	isät	-.07	.02	.11	.43**	.35**	-

**p<.01, *p<.05

Äitien ja isien vanhemmuustyylien sekä lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen välisiä yhteyksiä tutkittiin epäparametrisin menetelmin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella. Taulukossa 6 on esitetty korrelaatiot myös ongelmakäyttämisen ja vanhemmuuden ulottuvuuksista muodostettujen yhdysvaikutustermien välille. Korrelaatiot olivat kaiken kaikkiaan melko pieniä, mutta osa niistä oli kuitenkin tilastollisesti merkitseviä. Tulosten mukaan sekä äitien että isien lämpimyys oli negatiivisesti yhteydessä lasten ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttämiseen jokaisella mittauskerralla. Mitä enemmän vanhemmat siis ilmaisivat lämpimyyttä, sitä vähemmän lapsella ilmeni ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttämistä. Äitien behavioraalinen kontrolli oli puolestaan positiivisesti yhteydessä lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttämiseen ensimmäisellä luokalla sekä ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttämiseen kolmannella luokalla. Mitä enemmän kyseisinä mittausajankohtina lapsilla ilmeni sisäänpäin tai ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttämistä, sitä enemmän äidit käyttivät behavioraalista kontrollia. Vanhempien psykologisen kontrollin kohdalta löytyi vain yksi tilastollisesti merkitsevä yhteys: äitien psykologinen kontrolli oli positiivisesti yhteydessä lasten ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttämiseen toisella luokalla. Toisin sanoen mitä enemmän äiti käytti psykologista kontrollia, sitä enemmän lapsella ilmeni ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttämistä, ja toisin päin.

Yhdysvaikutustermien osalta tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä löytyi lämpimyden ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutuksen sekä behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutuksen kohdalta. Tulosten mukaan äitien lämpimyden ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi oli yhteydessä lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen kanssa kolmannella luokalla. Yhdysvaikutuksen purkamiseksi äidit jaettiin kahteen ryhmään sen mukaan, onko heidän lämpimyytensä taso matala vai korkea (mediaanin ala- vai yläpuolella). Tämän jälkeen tarkasteltiin psykologisen kontrollin ja sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen välistä korrelaatiota Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella kummassakin muodostetussa ryhmässä. Tulosten mukaan korkean lämpimyden ryhmässä psykologinen kontrolli ja sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttämisen olivat tilastollisesti ja positiivisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ($r=.22$, $p<.01$). Matalan lämpimyden ryhmässä yhteys oli puolestaan negatiivinen, mutta ei tilastollisesti merkitsevä ($r=-.02$, $p=.77$). Äitien lämpimyys näyttäisi siis muuntavan psykologisen kontrollin ja lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen välisiä yhteyksiä kolmannella luokalla. Mitä enemmän äiti käytti vanhemmuustyyliä, joka sisälsi samanaikaisesti paljon sekä lämpimyyttä että psykologista kontrollia, sitä enemmän lapsella ilmeni sisäänpäin suuntautuvaa ongelmakäyttämistä.

Äitien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi puolestaan oli yhteydessä lasten ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen ensimmäisellä luokalla, kun taas isien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi oli yhteydessä lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen kolmannella luokalla. Myös näitä yhdysvaikutuksia tutkittiin tarkemmin jakamalla vanhemmat kahteen ryhmään heidän behavioraalisen kontrollinsa tason mukaan. Kun äitien psykologisen kontrollin ja lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välistä yhteyttä tarkasteltiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella kummassakin ryhmässä erikseen, ilmeni, että matalan behavioraalisen kontrollin ryhmässä psykologinen kontrolli ja ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen olivat positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä toisiinsa ($r=.16$, $p<.05$). Korkean behavioraalisen kontrollin ryhmässä yhteys ei ollut tilastollisesti merkitsevä ($r=-.12$, $p=.15$). Kun isät jaettiin kahteen ryhmään heidän behavioraalisen kontrollinsa tason suhteen, merkitseviä yhteyksiä ei löytynyt psykologisen kontrollin ja kolmannella luokalla ilmenevän sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välillä. Yhteydet olivat kuitenkin samansuuntaisia kuin äitien kohdalla (matalan behavioraalisen kontrollin ryhmässä $r=.10$, $p=.25$ ja korkean behavioraalisen kontrollin ryhmässä $r=-.12$, $p=.32$).

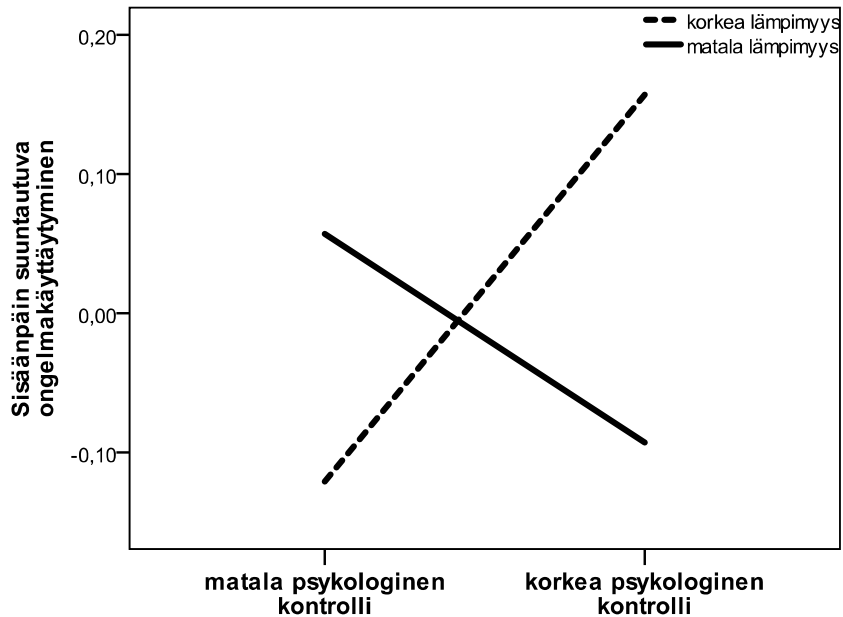
TAULUKKO 6. Vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttämisen väliset yhteydet (Spearman)

		1. luokka		2. luokka		3. luokka	
		Sisäänpäin suuntautuva	Ulospäin suuntautuva	Sisäänpäin suuntautuva	Ulospäin suuntautuva	Sisäänpäin suuntautuva	Ulospäin suuntautuva
Lämpimyys	äidit	-.05	-.13*	.01	-.21**	-.07	-.13*
	isät	.01	-.17**	.04	-.25**	-.06	-.17**
Behav. kontrolli	äidit	.11*	.08	.07	.10	.10	.13*
	isät	.02	.12	.06	.09	.09	.10
Psyk. kontrolli	äidit	.07	.05	.02	.10*	.10	.11
	isät	.02	.03	.03	.08	.03	.04
Lämp* Beh	äidit	-.01	.00	.01	-.02	-.00	-.02
	isät	.02	-.02	-.01	.02	-.02	.01
Lämp* Psyk	äidit	.09	-.01	.10	.03	.12*	-.02
	isät	.03	-.00	.01	.03	-.03	-.06
Beh* Psyk	äidit	-.02	-.14**	.01	-.08	.04	-.10
	isät	-.03	-.10	-.04	-.09	-.13*	-.11

**p<.01; *p<.05

Mielenkiinnon kohteena oli myös tutkia vanhemmuustyylien yhteyttä lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen *kehittymiseen*. Yhteyttä tutkittiin erikseen isien ja äitien sekä sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen osalta hierarkkisen regressioanalyysin avulla. Vastemuuttujina olivat likimäärin normaalisti jakautuneet lasten ongelmakäyttäytymisen muutospistemäärämuuttujat, jotka muodostettiin erikseen sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymiselle ensimmäiseltä toiselle ja toiselta kolmannelle luokalle. Muutospistemäärämuuttujat muodostettiin vähentämällä myöhemmästä ongelmakäyttäytymisen arvosta aiempi vastaava arvo. Analyysit toteutettiin siten, että ensimmäisellä askeleella malliin lisättiin vanhemmuuden ulottuvuuksien päävaikutukset ja toisella askeleella ulottuvuuksien yhdysvaikutustermit yksitellen. Analyyseissa löytyi yksi tilastollisesti merkitsevä yhteys: äitien lämpimyden ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi selitti lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muutosta ensimmäiseltä toiselle luokalle ($\beta=.11$, $p<.05$) selitysasteen ollessa .014. Yhteyden tulkinta on esitetty kuviossa 1. Siinä esitetään regressiosuorat erikseen äitien korkealle lämpimyydelle (yksi keskihajonta keskiarvon yläpuolella) ja matalalle lämpimyydelle (yksi keskihajonta keskiarvon alapuolella), kun psykologista kontrollia on joko paljon (yksi keskihajonta keskiarvon yläpuolella) tai vähän (yksi keskihajonta keskiarvon alapuolella). Kuviosta nähdään, että kun sekä äidin psykologinen kontrolli että lämpimyys ovat korkeita, lapsen sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen lisääntyy. Jos äidin psykologinen kontrolli tai lämpimyys on korkea toisen ulottuvuuden ollessa matala, lapsen sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen puolestaan vähenee.

Tämän jälkeen tarkasteltiin vielä muutospistemäärämuuttujien välisiä korrelaatioita Pearsonin korrelaatiokertoimella. Korrelaatiotarkasteluissa ilmeni, että sisäänpäin suuntautuvan ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muutospistemäärämuuttujat korreloivat positiivisesti keskenään sekä ensimmäiseltä toiselle luokalle ($r=.21$, $p<.001$) että toiselta kolmannelle luokalle ($r=.10$, $p<.05$). Ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen lisääntyminen tai väheneminen oli siis yhteydessä myös sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen samansuuntaiseen muutokseen.

KUVIO 1. Äitien lämpimyyden ja psykologisen kontrollin yhteys lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muutoksen (1.-2. lk)

4.4 Lasten lukivaikeusriskin muuntavat vaikutukset lasten ongelmakäyttäytymisen ja vanhemmuustyylien välisissä yhteyksissä

Seuraavaksi tutkittiin, muuntaako lasten lukivaikeusriski vanhemmuustyylien ja lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä. Vanhemmuustyylien ja lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä tutkittiin Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimella riski- ja verrokkiryhmiin kuuluvien lasten kohdalla erikseen. Korrelaatiot on esitetty taulukossa 7. Äitien ja isien osoittama lämpimyyden näyttäisi olevan yhteydessä sekä riski- että verrokkiryhmään kuuluvien lasten matalamman ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen tason kanssa toisella luokalla, mutta toisaalta kolmannella luokalla yhteys tuli merkitseväksi vain verrokkiryhmän lasten kohdalla. Äitien behavioraalinen kontrolli puolestaan oli yhteydessä riskiryhmän lasten sisäänpäin suuntautuvan ja verrokkiryhmän lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kanssa. Psykologinen kontrolli oli positiivisesti yhteydessä vain riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Yhdysvaikutusten kohdalla merkitseviä yhteyksiä löytyi äitien lämpimyyden ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermin ja riskiryhmän lasten sisäänpäin suuntautuvan

ongelmakäyttäytymisen väliltä sekä äitien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermin ja riskiryhmän lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen väliltä.

Taulukossa 7 on esitetty tulokset myös Fisherin korrelaatioiden yhtäsuuruuden testille (McNemar, 1969), jonka avulla tutkittiin, erosivatko riski- ja verrokkiryhmiin kuuluvien lasten korrelaatiot toisistaan. Tilastollisesti merkitsevästi toisistaan eroavat parit ($p < .05$) on merkitty taulukkoon yläindekseihin a ja b kyseisten korrelaatioparien kohdalle. Merkitseviä eroja löytyi useita, mutta niistä vain kolmen (yksi suorien ja kaksi yhdysvaikutusten) kohdalla myös kyseinen korrelaatio oli tilastollisesti merkitsevä vähintään toisella verratuista ryhmistä. Yksittäisistä vanhemmuuden ulottuvuuksista äitien psykologinen kontrolli oli positiivisesti yhteydessä lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen kolmannella luokalla siten, että yhteys oli tilastollisesti merkitsevä vain riskiryhmään kuuluvien lasten kohdalla. Lisäksi vanhemmuuden ulottuvuuksista muodostettujen yhdysvaikutustermien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välillä löytyi kaksi tilastollisesti merkitsevää eroa yhteyden voimakkuudessa riski- ja verrokkiryhmiin kuuluvien lasten välillä. Nämä erot löytyivät äitien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermin ja riskiryhmään kuuluvien lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen väliltä ensimmäisellä ja toisella luokalla. Äitien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi oli yhteydessä riskilasten ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Yhdysvaikutusta tutkittiin tarkemmin jakamalla äidit matalan ja korkean behavioraalisen kontrollin ryhmiin sen mukaan, onko heidän behavioraalisen kontrollinsa taso mediaanin ala- vai yläpuolella. Tämän jälkeen tarkasteltiin äidin psykologisen kontrollin ja lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välistä yhteyttä Spearmanin järjestyskorrelaatiokertoimen avulla riskiryhmään kuuluvien lasten ryhmässä ja jokaisella luokalla. Tulosten mukaan matalaa behavioraalista kontrollia käyttävien äitien ryhmässä heidän psykologinen kontrollinsa oli positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kanssa toisella luokalla ($r = .32$, $p < .01$). Myös muilla luokilla yhteys oli positiivinen, vaikka yhteydet eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Äitien behavioraalinen kontrolli näyttäisi muuntavan psykologisen kontrollin ja lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä.

Myös äitien lämpimyiden ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutustermi oli tilastollisesti merkitsevästi ja positiivisesti yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen toisella luokalla, joskaan ero verrokkiryhmään kuuluviin lapsiin ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Yhdysvaikutusta tutkittiin vastaavalla tavalla jakamalla äidit matalan ja korkean lämpimyiden ryhmiin ja tarkastelemalla heidän psykologisen kontrollinsa ja riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä. Tulosten

mukaan äitien korkean lämpimyden ryhmässä lasten sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ja äitien psykologinen kontrolli olivat tilastollisesti merkitsevästi ja positiivisesti yhteydessä toisiinsa ($r=.24$, $p<.05$). Matalan lämpimyden ryhmässä yhteys oli puolestaan negatiivinen, joskaan ei tilastollisesti merkitsevä ($r=-.11$, $p=.31$).

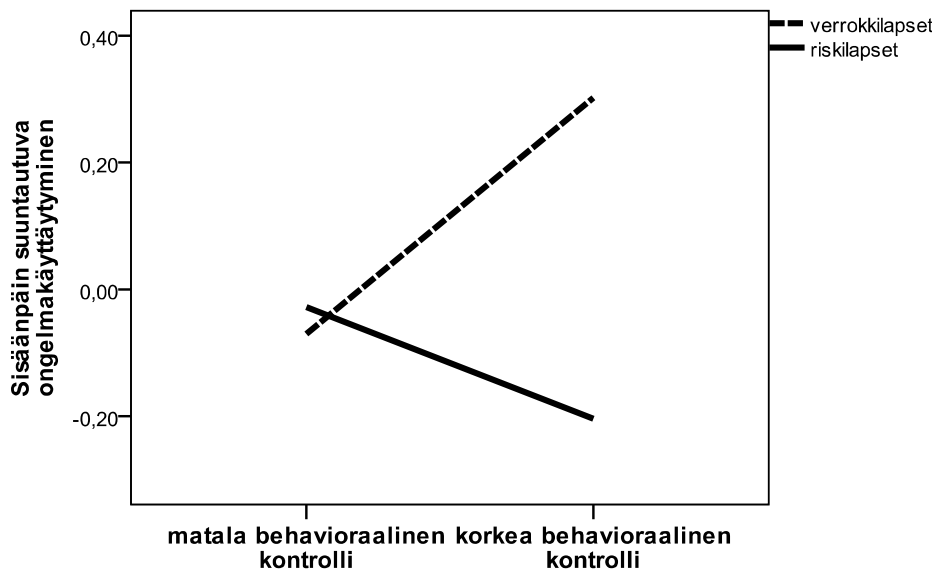
TAULUKKO 7. Vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttämisen väliset yhteydet erikseen riski- ja verrokkiryhmien lapsille (Spearman)

		1. luokka				2. luokka				3. luokka			
		Sisäänpäin suuntautuva		Ulospäin suuntautuva		Sisäänpäin suuntautuva		Ulospäin suuntautuva		Sisäänpäin suuntautuva		Ulospäin suuntautuva	
		Riskit	Verrokkit	Riskit	Verrokkit	Riskit	Verrokkit	Riskit	Verrokkit	Riskit	Verrokkit	Riskit	Verrokkit
Lämp.	äidit	.01	-.08	-.13	-.13	.12 ^a	-.07 ^b	-.21**	-.20**	-.03	-.10	-.05	-.18*
	isät	.07	-.05	-.17	-.15	.10	-.01	-.22*	-.27**	-.09	-.04	-.17	-.15
Beh. kontr.	äidit	.17*	.06	.00	.12	.14	.01	.08	.09	.11	.08	.06	.17*
	isät	-.01	.05	.18	.10	.04	.07	.10	.08	.05	.11	.16	.07
Psyk. kontr.	äidit	.11	.03	.01	.03	.04	-.01	.14	.02	.19*/^a	.01^b	.05	.09
	isät	.06 ^a	-.10 ^b	.01	.02	.02	.04	.05	.07	-.08 ^a	.10 ^b	-.08 ^a	.08 ^b
Lämp* Beh	äidit	.00	-.02	.12 ^a	-.08 ^b	.05	-.02	.04	-.06	.05	-.04	.12 ^a	-.12 ^b
	isät	.00	.01	-.08	-.08	-.06	.00	-.11 ^a	.05 ^b	-.06	-.02	-.14 ^a	.04 ^b
Lämp* Psyk	äidit	.12	.07	.06	-.04	.17*	.04	.04	.01	.15	.09	.14 ^a	-.12 ^b
	isät	-.02	.06	-.10	.03	-.01	.02	-.11 ^a	.10 ^b	-.11 ^a	.03 ^b	-.11	-.03
Beh* Psyk	äidit	-.03	-.02	-.18*/^a	-.11^b	.01	.02	-.19*/^a	-.01^b	.06	.02	-.17*	-.07
	isät	-.15 ^a	.07 ^b	-.08	-.10	-.10	-.02	-.15	-.05	-.10	-.16	-.06	-.15

**p<.01; *p<.05

^{a/b} Fisherin testi p<.05

Hierarkkisen regressioanalyysin avulla tutkittiin lukivaikeusriskin muuntavaa vaikutusta vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen *kehittymiseen*. Analyysit tehtiin erikseen isille ja äideille sekä lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvalla ongelmakäyttäytymiselle. Vastemuuttujana oli ongelmakäyttäytymisen muutospistemäärämuuttuja, ja ensimmäisellä askeleella malliin lisättiin lukivaikeusriskimuuttujan ja vanhemmuuden ulottuvuuksien päävaikutukset ja toisella askeleella niiden kaksisuuntaiset yhdysvaikutustermit. Kolmannella askeleella malliin lisättiin vielä lukivaikeusriskimuuttujan ja vanhemmuuden ulottuvuuksien kolmensuuntaiset yhdysvaikutustermit. Analyysissa ei löytynyt kuitenkaan kuin yksi merkitsevä yhteys. Äitien behavioraalisen kontrollin ja lasten lukivaikeusriskin yhdysvaikutus selitti lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muutosta toiselta kolmannelle luokalle ($\beta = -.14$, $p < .05$). selitysasteen ollessa .03. Yhteyden tulkinta on esitetty kuviossa 2. Siinä esitetään regressiosuorat riski- ja verrokkiryhmiin kuuluville lapsille erikseen, kun äitien behavioraalista kontrollia ilmenee vähän (yksi keskihajonta keskiarvon alapuolella) tai paljon (yksi keskihajonta keskiarvon yläpuolella). Kuvioista nähdään, että äidin behavioraalisen kontrollin ollessa matalaa riski- ja verrokkiryhmiin kuuluvat lapset eivät eronneet toisistaan sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen tason suhteen. Äidin behavioraalisen kontrollin lisääntyessä riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen väheni ja verrokkiryhmään kuuluvien lasten osalta se puolestaan lisääntyi.

KUVIO 2. Äitien behavioraalisen kontrollin ja lasten lukivaikeusriskin yhteys lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen muutokseen (2.-3. lk)

5 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia äitien ja isien vanhemmuustyilien sekä lasten sisäänpäin ja ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä. Lisäksi erityisenä mielenkiinnon kohteena oli selvittää, muuntaako lapsella arvioitu lukivaikeusriski näitä yhteyksiä: tarvitsevatko lapset, joilla on esikoulussa arvioitu riski lukemaan oppimiselle, erilaista vanhemmuutta kuin lapset, joilla vastaavaa riskiä ei ole? Tutkimuksessa havaittiin vanhemmuustyilien ja lasten ongelmakäyttäytymisen olevan yhteydessä toisiinsa: esimerkiksi vanhempien korkea lämpimyys oli yhteydessä lasten vähäisempään ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen, ja äitien korkeaa psykologista kontrollia ja lämpimyyttä käyttävä ristiriitainen vanhemmuustyyli oli yhteydessä lasten korkeampaan sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Tulokset antoivat lisäksi viitteitä siitä, että lapsen lukivaikeusriski vaikuttaa näihin yhteyksiin. Lukivaikeusriskin muuntavat vaikutukset ilmenivät siten, että lapset, joilla on arvioitu riski oppimisen pulmille, hyötyivät vanhempiensa hyvästä vanhemmuudesta muita lapsia enemmän.

5.1 Lasten ongelmakäyttäytyminen ja lukivaikeudet

Sekä lasten sisäänpäin että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli aineistossa melko vähäistä, joskin ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli hieman sisäänpäin suuntautuvaan yleisempää. Tähän yhtenä syynä voi olla se, että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen on luonteeltaan näkyvämpää ja luokkatilanteessa häiritsevämpää, mikä tekee siitä lasten opettajille helpompaa havaita. Lasten sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli aineistossa melko pysyvää ja ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen puolestaan hyvin pysyvää. Tulos tukee asetettua oletusta, jonka mukaan lasten käyttäytymiseen liittyvät pulmat jatkuvat samantyyppisinä (Mesman ym., 2001). Toisaalta seuranta oli tämän tutkimuksen kohdalla melko lyhyt, joten pysyvyyttä pitemmällä aikavälillä ei tässä tutkimuksessa voitu osoittaa.

Ongelmakäyttäytymisen pysyvyyttä verrattiin myös lukivaikeusriskiarvion saaneiden lasten ja verrokkiryhmään kuuluvien lasten kesken. Pysyvyydessä löytyi joitakin eroja, mutta ne ilmenivät vain ensimmäiseltä toiselle luokalle: sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli hieman pysyvämpää riskiryhmään kuuluvilla lapsilla, kun taas ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli hieman pysyvämpää verrokkiryhmään kuuluvilla lapsilla.

Eroavaisuudet ryhmien kesken olivat kuitenkin hyvin pieniä, joten ongelmakäyttäytyminen vaikuttaisi olevan melko pysyvää sekä riski- että verrokkiryhmään kuuluvilla lapsilla.

Tutkimuksen oletus lasten ongelmakäyttäytymisen ja lukivaikeuksien välisistä yhteyksistä osoittautui oikeaksi. Sekä sisäänpäin että ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen oli yleisempää riskiryhmään kuin verrokkiryhmään kuuluvilla lapsilla. Aikaisemmissa tutkimuksissa on huomattu lasten koulukäyntiin liittyvien vaikeuksien ja ongelmakäyttäytymisen välillä olevan kehityksellinen ja kumulatiivinen yhteys: vaikeudet lukemaan oppimisessa ennustavat ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä, kun taas lukivaikeudet ja sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ovat vastavuoroisessa yhteydessä (Halonen ym., 2006). Lukivaikeuksien ja ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä voidaan selittää usein eri tavoin, ja ne voivat olla kumman suuntaisia tahansa (Roeser ym., 1998). Koulutaitoihin liittyvät ongelmat voivat johtaa ongelmakäyttäytymiseen esimerkiksi siten, että lapsi ymmärtää hyvän lukutaidon tärkeyden ja reagoi saamaansa negatiiviseen palautteeseen ongelmakäyttäytymisellä (Halonen ym., 2006). Yhteydet voivat ilmetä myös lapsen vaikeuksiinsa liittämien attribuutioiden kautta, ja ne voivat johtua jostakin muusta, esimerkiksi ympäristöön liittyvästä, tekijästä (Roeser ym., 1998). Esimerkiksi ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen ja lukivaikeuksien kohdalla yhteys voi johtua siitä, että molemmat juontuvat samoista taustalla vaikuttavista tekijöistä, kuten tarkkaavaisuuden ongelmista ja vaikeuksista fonologisen tietoisuuden kehityksessä (Adams ym., 1999).

5.2 Vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet

Tulokset äitien ja isien vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisistä yhteyksistä osoittivat asetetun oletuksen mukaisesti, että sekä isien että äitien vähäinen lämpimyys oli yhteydessä lasten korkeampaan ulospäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen. Korkea lämpimyys voi toimia suojaavana tekijänä vähentäen lapsen ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttäytymistä, sillä sen osoittaminen on tärkeää lapsen hyvinvoinnille (Aunola & Nurmi, 2005). Tällöin lapsi kokee, että hänen tarpeensa on huomioitu, ja perheen tunneilmapiiri on turvallinen. Äitien behavioraalisen kontrollin ja lasten ongelmakäyttäytymisen välinen yhteys ei sen sijaan ollut asetetun oletuksen mukainen: mitä enemmän lapsella oli ongelmakäyttäytymistä, sitä enemmän äiti ilmaisi behavioraalista kontrollia. Aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu vanhempien behavioraalisen kontrollin lisääntymisen olevan yhteydessä lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen vähenemiseen, ja behavioraalinen kontrolli on nähty positiivisena

vanhemmuuden ulottuvuutena (Galambos ym., 2003), joka sallii lapsen oman itsesäätelyn kehittymisen annettujen rajojen puitteissa ja viestittää arvostusta (Aunola & Nurmi, 2005). On kuitenkin mahdollista, että äiti reagoi lapsensa ongelmakäyttäytymiseen lisäämällä behavioraalista kontrolliaan, ja sen positiiviset vaikutukset tulevat esille myöhemmin lapsen elämässä. Vanhempien vanhemmuustyylit voivat saada erilaisen merkityksen riippuen lasten iästä ja kehitystasosta: ne saattavat vaikuttaa eri tavoin lasten ollessa eri ikävaiheissa. Vanhemmuustyyliä koskevissa tutkimuksissa on tutkittu usein pääasiassa nuoria, minkä johdosta tässä tutkimuksessa esiin tulleet yhteydet voivat osittain poiketa aiemmista tutkimustuloksista.

Äitien psykologisen kontrollin huomattiin olevan yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen sekä yksittäisenä vanhemmuuden ulottuvuutena että esiintyessään yhdessä joko lämpimyiden tai behavioraalisen kontrollin kanssa. Tulokset osoittivat, että äitien psykologisen kontrollin ollessa korkeaa myös lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen taso oli korkea. Vaikka psykologisen kontrollin on ajateltu johtavan ongelmakäyttäytymiseen (Rork & Morris, 2009), on kuitenkin mahdollista, että äiti toisaalta reagoi lapsensa ongelmakäyttäytymiseen lisäämällä psykologista kontrolliaan. Tutkimuksessa löytyi lisäksi tukea äitien korkeaa psykologista kontrollia ja korkeaa lämpimyyttä käyttävän vanhemmuustyylin vaikutukselle myös lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen *kehittymisessä*. Tutkimustulos korkeaa psykologista kontrollia ja korkeaa lämpimyyttä samanaikaisesti käyttävän vanhemmuustyylin yhteydestä lasten sisäänpäin suuntautuvaan ongelmakäyttäytymiseen oli yhdenmukainen aiempien tutkimusten kanssa. Tässä tutkimuksessa lämpimyys toimi muuntavana tekijänä psykologisen kontrollin ja lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen välillä, eli kun sen taso oli matala, psykologisen kontrollin negatiiviset vaikutukset eivät tulleet esiin. Korkeaa psykologista kontrollia ja korkeaa lämpimyyttä käyttävän vanhemmuustyylin negatiivisen vaikutuksen on arvioitu johtuvan nimenomaan sen ristiriitaisuudesta eli siitä, että toisaalta äiti on läheinen ja kannustava, mutta toisaalta hän kommunikoi syyllistävällä tavalla, joka manipuloi lasta, lisää tämän riippuvuutta vanhempaan ja rajoittaa lapsen tunteiden ja ajatusten ilmaisemista (Aunola & Nurmi, 2005). Kuten tässäkään tutkimuksessa, yhteyttä ei ole löydetty isien osalta (Aunola, 2005), mikä voi johtua osittain siitä, että tutkimusten mukaan äidit ovat isää lämpimämpiä suhteissaan lapsiinsa. Lämpimyteen voi toisinaan yhdistyä myös psykologisesti kontrolloivia piirteitä, kun äiti-lapsi-suhde on hyvin läheinen.

Vanhempien psykologisen ja behavioraalisen kontrollin yhdysvaikutustermin yhteys lasten ongelmakäyttäytymisen ilmenemiseen ei ollut odotetunlainen. Tässä tutkimuksessa behavioraalinen kontrolli muunsi psykologisen kontrollin ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisiä yhteyksiä siten, että behavioraalisen kontrollin ollessa matalaa psykologinen kontrolli oli yhteydessä lasten

korkeampaan ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen tasoon. Vanhempien psykologisen kontrollin negatiiviset vaikutukset tulivat esiin siis silloin, kun he eivät käyttäneet behavioraalista kontrollia. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että yhtäaikaaisesti sekä psykologista että behavioraalista kontrollia käyttävä ylikontrolloiva vanhemmuus lisää lasten ulospäin suuntautuvaa ongelmakäyttämistä (Galambos ym., 2003), mutta tässä tutkimuksessa ei tullut esiin tällaista yhteyttä.

5.3 Lasten lukivaikeusriski muuntavana tekijänä vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttämisen välisissä yhteyksissä

Tämän tutkimuksen erityisenä mielenkiinnon kohteena oli tutkia lasten lukivaikeusriskin muuntavia vaikutuksia vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttämisen välisissä yhteyksissä. Aiempien tutkimusten perusteella näyttäisi siltä, että lapsen taidot, kuten esimerkiksi luetunymmärtämistaidot, vaikuttavat siihen, kuinka merkityksellinen tekijä vanhemmuuden laatu on lapsen kehitykselle (Ng ym., 2004; Taylor ym., 2008). Lapsella, jolla on oppimisen pulmia, voi olla vähemmän onnistumisen kokemuksia ja heikompi itsetunto, jolloin vanhemmuuden hyvän laadun merkitys suojaavana tekijänä voi korostua. Tämän tutkimuksen tulokset olivat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa: äitien psykologisen kontrollin huomattiin olevan voimakkaammin yhteydessä juuri niiden lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen korkeamman tason kanssa, jotka kuuluivat lukivaikeusriskiryhmään. Myös äitien behavioraalisen ja psykologisen kontrollin yhdysvaikutusermi oli vastaavasti voimakkaammin yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten ulospäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen matalamman tason kanssa, eli äitien behavioraalisen kontrollin ollessa matalaa ja psykologisen kontrollin korkeaa, riskiryhmään kuuluvien lasten ulospäin suuntautuva ongelmakäyttämisen oli korkeampaa. Psykologinen kontrolli näyttäisi siis olevan erityisen haitallista lukivaikeusriskiryhmään kuuluville lapsille. Äitien korkea psykologisen kontrollin ja lämpimyys taso eli ristiriitainen vanhemmuustyyli oli puolestaan yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten lisääntyneeseen sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttämisen kanssa. Lapsen, jolla on oppimisen vaikeuksia, voi olla niihin mahdollisesti liittyvien sosiaalisten taitojen vaikeuksien vuoksi muita lapsia hankalampaa tulkita vanhemman toiminnasta välittyviä ristiriitaisia viestejä. Toisaalta tällaisen lapsen vanhemmat saattavat haluta ohjata lastaan erityisen paljon hänen oppimisessaan ja kokea vanhemmuuden erityisen haastavana, jolloin lapsi voi puolestaan kokea vanhempiensa toiminnan tunkeilevana ja reagoida sisäänpäin suuntautuvalla ongelmakäyttämisenellä. Vanhempien lämpimyys näyttäisi kuitenkin olevan yhtä merkityksellistä

sekä riski- että verrokkiryhmään kuuluville lapsille. Tulosten luotettavuuteen voi kuitenkin vaikuttaa se, ettei voida tietää varmasti, pitääkö esikoulussa tehty arvio lapsen riskistä lukivaikeuksille paikkansa enää myöhemmin kouluvuosien edetessä, sillä lukivaikeuksien vaikeusastetta ei arvioitu tarkemmin riskiryhmää muodostettaessa. On mahdollista, että osa riskiryhmään kuuluviksi luokitelluista lapsista on kehittynyt lukemisen ja kirjoittamisen taidoissa verraten nopeasti eikä heillä ilmene enää lukivaikeuksille tyypillisiä pulmia. Tutkimusten mukaan lukemisen esivalmiudet vaihtelevat esikouluiässä suuresti vaihtelun tasoittuessa myöhemmin (Lerikkanen ym., 2011).

Mahdollisia selityksiä riskiryhmään ja verrokkiryhmään kuuluvien lasten välisille eroavaisuuksille heidän ongelmakäyttäytymisensä ja vanhemmuustyylin välisissä yhteyksissä voi olla useita. On mahdollista, että taidoiltaan heikommat lapset hyötyvät hyvästä vanhemmuudesta enemmän, koska vanhemmuus voi toimia suojaavana tekijänä ongelmakäyttäytymistä vastaan. Tämän tutkimuksen tulos siitä, että juuri riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen vähenee äidin behavioraalisen kontrollin lisääntyessä, voitaneen tulkita siten, että riskiryhmään kuuluvat lapset hyötyvät muita lapsia enemmän äidin ilmaiseman behavioraalisen kontrollin vaikutuksista. On arvioitu, että taitavat lapset eivät välttämättä tarvitse tukea niinkään vanhemmiltaan vaan he saavat sitä jostain muuta kautta – he eivät mahdollisesti ole yhtä herkkiä vanhemmuuden vaikutuksille kuin riskilapset (Ng ym., 2004). Jos lapsella ei ole mitään kehityksen riskitekijöitä, hänen vanhempiansa vanhemmuuden mahdollisesti negatiiviset vaikutukset eivät välttämättä näy lapsessa negatiivisesti. Myös tämä selitys sai tutkimuksessa tukea äitien psykologisen kontrollin ollessa voimakkaammin yhteydessä riskiryhmään kuuluvien lasten sisäänpäin suuntautuvan ongelmakäyttäytymisen kanssa. Yksi mahdollinen selitys on, että lapset, joilla ei ole riskiä lukivaikeuksille ja myöhemmille oppimisen pulmille, osaavat hyödyntää ympäristön tarjoamia resursseja paremmin. On kuitenkin selvää, että lapsilla on hyvin yksilölliset tarpeet suhteissaan vanhempiinsa (Ng ym., 2004).

5.4 Tutkimuksen rajoitukset

Tähän tutkimukseen liittyy joitakin rajoituksia. Yksi rajoitus koskee tulosten yleistettävyyttä, sillä tutkimuksen aineisto koostui suunnilleen yhtä monesta lukivaikeusriski- ja verrokkiryhmään kuuluvasta lapsesta. Aineisto ei ole siis edustava normaaliväestöön nähden vaan tulosten perusteella voidaan vain tarkastella ilmiötä riski- ja verrokkiryhmiin kuuluvien lasten tasolla.

Tutkimusasetelma pitkittäistutkimuksena oli myös verraten lyhyt, joten tutkimuksen perusteella ei voida tehdä vahvoja päätelmiä mahdollisista syy-seuraus-suhteista.

Myös tutkimuksessa käytettyihin arviointimenetelmiin liittyy rajoituksia. Vanhemmuustyylejä mitattiin äitien ja isien itsearviointina, joten niiden totuudenmukaisuutta on vaikea arvioida. Vanhemmat saattavat pyrkiä antamaan itsestään mahdollisimman positiivisen kuvan tai he eivät osaa arvioida vanhemmuuttaan todellisuutta tai lapsen kokemusta vastaavasti. Osaltaan tulosten luotettavuuteen saattaa vaikuttaa myös se, että summamuuttujia muodostettaessa äitien behavioraalisen kontrollin summamuuttujan reliabiliteettikerroin jäi melko matalaksi. Toisaalta on huomioitava, että isien vastausprosentti jäi tutkimuksessa alhaiseksi verrattuna äiteihin, mikä voi vaikuttaa saatuihin tuloksiin.

Lasten ongelmakäyttäytymistä mitattiin puolestaan lasten opettajien tekemien arviointien avulla. On kuitenkin mahdollista, että opettajilta puuttuu keinoja huomata ja arvioida eri tavoin ilmenevää ongelmakäyttäytymistä. Esimerkiksi sisäänpäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen ei välttämättä näy tai sitä ei ole helppo huomata luokkatilanteissa, jos oppilas on hiljainen ja vetäytyvä. Ulospäin suuntautuva ongelmakäyttäytyminen on puolestaan näkyvämpää ja häiritsevämpää, joten se saattaa olla helpompaa tunnistaa. Toisaalta opettajien arviot lasten ongelmakäyttäytymisestä saattavat olla heidän henkilökohtaisten kokemustensa sävyttämiä, sillä opettajat voivat reagoida oppilaidensa käyttäytymiseen hyvin eri tavoin. Myös se, että ongelmakäyttäytymistä on arvioitu vain koulussa, rajoittaa osaltaan mittarin pätevyyttä, sillä lasten käyttäytyminen saattaa hyvinkin olla erilaista koulussa kuin kotona tai vapaa-ajalla. Lasten ongelmakäyttäytyminen on mahdollisesti yhteydessä myös muihin tekijöihin kuin vanhemmuustyyliin tai lasten lukivaikeuksiin. Tässä tutkimuksessa ei huomioitu näitä muita taustatekijöitä, kuten esimerkiksi lasten ystäväpiiriä, jotka voivat olla yhteydessä lapsen ongelmakäyttäytymiseen. Jotkut tutkijat ovat nimittäin esittäneet, että lapsen muiden ympäristöjen, kuten ikätovereiden, vaikutus lapsen kehitykseen voi olla jopa vanhempien vaikutusta merkittävämpää (Collins ym., 2000; Harris, 1995). On hyvin mahdollista, että ikätovereiden merkitys lapselle vähintäänkin kasvaa iän myötä. Lisäksi ongelmakäyttäytyminen oli aineistossa melko vähäistä ja muuttujien jakaumat hyvin vinoja, joten tuloksista ei voida tehdä vahvoja päätelmiä.

Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on muistettava, että tässä tutkimuksessa tutkittiin vain vanhempien vaikutusta lapsiinsa, vaikka yhteys voi olla myös toisen suuntainen tai vastavuoroinen. Jotkut tutkijat ovat pitkittäistutkimuksista saamiensa tulosten johdosta sitä mieltä, että yhteyden suunta on nimenomaan vanhemmalta lapselle (Aunola & Nurmi, 2005; Steinberg, 2001). Toisaalta vanhemmuustyylin ja lapsen ongelmakäyttäytymisen väliset yhteydet voivat riippua myös muista

tekijöistä, kuten lapsen ominaisuuksista (Collins ym., 2000). Sellaisen lapsen, jolla on oppimisvaikeuksia, vanhemmat saattavat olla lastaan kohtaan sensitiivisempiä ja kiinnittää omaan vanhemmuuteensa huomiota erityisellä tavalla suhteessaan lapseensa. Lapsen ominaisuuksien lisäksi myös vanhemman ja lapsen temperamenttien yhteensopivuus voi vaikuttaa heidän väliseen suhteeseensa (Harris, 1995), ja tätä kautta vanhemman vanhemmuustyyliin.

5.5 Johtopäätökset ja soveltamismahdollisuudet

Tämän tutkimuksen tulokset tukivat pääosin aiemmista tutkimuksista saatuja tuloksia vanhemmuustyylien ja lasten ongelmakäyttäytymisen välisistä suhteista. Tutkimus antoi kuitenkin uutta tietoa lasten ominaisuuksien vaikutuksesta siihen, kuinka vanhemmuustyyli on yhteydessä lasten ongelmakäyttäytymiseen. Lapselle, jolla on riski lukivaikeuksille, näyttäisi olevan erityisen tärkeää, että hänen vanhempiansa vanhemmuus tukee hänen kehitystään. Aiempia tutkimuksia, joissa olisi huomioitu lapsen koulutaitoihin liittyvien tekijöiden vaikutuksia, on tehty vähän, joten vielä lisää tutkimusta tarvitaan. Myös lukivaikeusriskin muuntavan vaikutuksen mekanismeja olisi tarpeellista tutkia tarkemmin, jotta saataisiin lisää tietoa siitä, millainen sen rooli on vanhemmuustyylien ja ongelmakäyttäytymisen välisissä yhteyksissä ja niiden kehityksessä. Nuoruuteen asti jatkuvien pitkittäistutkimusten avulla voitaisiin selvittää tässä tutkimuksessa kuvattujen riskiryhmään kuuluvien lasten kaltaisten lasten kehitystä. Pitkittäistutkimukset riskiryhmään kuuluvien lasten kohdalla antaisivat arvokasta tietoa, jotta voitaisiin kehittää interventioita, joilla tukea näiden lasten kehitystä mahdollisimman onnistuneella tavalla. Myös heidän vanhempiansa vanhemmuuden tukemiseen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ja lisätä vanhempien ymmärrystä heidän vanhemmuutensa laadun merkityksestä lapselle, sillä he saattavat kokea olevansa keinottomia lastensa oppimisen ja käyttäytymisen pulmien suhteen.

LÄHTEET

- Achenbach, T. M., & Edelbrock, C. S. (1978). The classification of child psychopathology: A review and analysis of empirical efforts. *Psychological Bulletin*, 85, 1275–1301.
- Adams, J. W., Snowling, M. J., Hennessy, S. M., & Kind, P. (1999). Problems of behaviour, reading, and arithmetic: Assessments of comorbidity using the Strengths and Difficulties Questionnaire. *British Journal of Educational Psychology*, 69, 571-585.
- Ahonen, T., Siiskonen, T., & Aro, T. (toim.) (2004). *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Ahvenainen, O., & Holopainen, E. (2005). *Lukemis- ja kirjoittamisvaikeudet: Teoreettista taustaa ja opetuksen perusteita*. Jyväskylä: Kirjapaino Oma Oy.
- Aunola, K. (2005). Kasvatus ja vanhemmuus: Tutkimuksen traditiot ja haasteet. *Psykologia*, 40, 356-369.
- Aunola, K., & Nurmi, J.-E. (2005). The role of parenting styles in children's problem behavior. *Child Development*, 76, 1144 – 1159.
- Aunola, K., Vanhatalo, O., & Sethi, R. (2001). Sosiaalinen tausta, arvot ja vanhemmuus. *Psykologia*, 36, 148-158.
- Barber, B. K. (1996). Parental psychological control: Revisiting a neglected construct. *Child Development*, 67, 3296-3319.
- Barber, B. K. (2002). Reintroducing parental psychological control. Teoksessa B. K. Barber (toim.), *Intrusive parenting. How psychological control affects children and adolescents* (s. 3-13). Washington, DC: American Psychological Association.
- Barber, B. K., Olsen, J. E., & Shagle, S. C. (1994). Associations between parental psychological and behavioral control and youth internalized and externalized control. *Child Development*, 65, 1120-1136.
- Barnett, M. A., Deng, M., Mills-Koonce, W. R., Willoughby, M., & Cox, M. (2008). Interdependence of parenting of mothers and fathers of infants. *Journal of Family Psychology*, 22, 561-573.
- Baumrind, D. (1989). Rearing competent children. Teoksessa W. Damon (toim.), *Child development today and tomorrow* (s. 349-378). San Francisco: Jossey-Bass.
- Baumrind, D. (1991). The influence of parenting styles on adolescent competence and substance use. *Journal of Early Adolescence*, 11, 56-95.

- Catts, H. W., Fey, M. E., Zhang, X., & Tomblin, J. B. (1999). Language basis of reading and reading disabilities: Evidence from a longitudinal investigation. *Scientific Studies of Reading, 3*, 331-361.
- Chen, J. J.-L. (2010). Gender differences in externalizing problems among preschool children: implications for early childhood educators. *Early Child Development and Care, 180*, 463-474.
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting. The case for nature and nurture. *American Psychologist, 55*, 218-232.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113*, 487-496.
- Forehand, R., & Nousiainen, S. (1993). Maternal and paternal parenting: Critical dimensions in adolescent functioning. *Journal of Family Psychology, 7*, 213-221.
- Gadeyne, E., Ghesquiere, P., & Onghena, P. (2004). Psychosocial functioning of young children with learning problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 510-521.
- Galambos, N. L., Barker, E. T., & Almeida, D. M. (2003). Parents do matter: Trajectories of change in externalizing and internalizing problems in early adolescence. *Child Development, 74*, 578-594.
- Gallagher, A., Frith, U., & Snowling, M. J. (2000). Precursors of literacy delay among children at genetic risk of dyslexia. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 41*, 203-213.
- Gilger, J. W., Pennington, B. F., & DeFries, J. C. (1991). Risk for reading disability as a function of parental history in three family studies. *Reading and Writing, 3*, 205-217.
- Goodman, R. (1997). The Strengths and Difficulties Questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38*, 581-586.
- Halonen, A., Aunola, K., Ahonen, T., & Nurmi, J.-E. (2006). The role of learning to read in the development of problem behaviour: A cross-lagged longitudinal study. *British Journal of Educational Psychology, 76*, 517-534.
- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review, 102*, 458-489.
- Hart, K. I., Fujiki, M., Brinton, B., & Hart, C. H. (2004). The relationship between social behavior and severity of language impairment. *Journal of Speech, Language and Hearing Research, 47*, 647-662.
- Hinshaw, S. P. (1992). Externalizing behavior problems and academic underachievement in childhood and adolescence: Causal relationships and underlying mechanism. *Psychological Bulletin, 111*, 127-155.

- Hoff, E., & Naigles, L. (2002). How children use input to acquire a lexicon. *Child Development*, 73, 418-433.
- Holopainen, L., Ahonen, T., & Lyytinen, H. (2001). Predicting delay in reading achievement in a highly transparent language. *Journal of Learning Disabilities*, 34, 401-413.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1994). The development of aggression in toddlers: A study of low income families. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 32, 409-423.
- Keenan, K., & Shaw, D. (1997). Developmental and social influences on young girls' early problem behavior. *Psychological Bulletin*, 121, 95-113.
- Kiuru, N., Leskinen, E., Nurmi, J.-E., & Salmela-Aro, K. (painossa). Depressive symptoms during adolescence: Do learning difficulties matter? *International Journal of Behavioral Development*.
- Kovacs, M., & Devlin, B. (1998). Internalizing disorders in childhood. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 47-63.
- Leinonen, J. (2004). Vanhemmuus lapsen kasvu ympäristön osana. *Psykologia*, 39, 176-195.
- Lerikkanen, M.-K., Ahonen, T., & Poikkeus, A.-M. (2011). The development of reading skills and motivation and identification of risk at school entry. Teoksessa M. Veisson, E. Hujala, P.K. Smith, M. Waniganayake, & E. Kikas (toim.), *Global perspectives in early childhood education: Diversity, challenges and possibilities* (s. 237-258). Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Lerikkanen, M.-K., Niemi, P., Poikkeus, A.-M., Poskiparta, M., Siekkinen, M., & Nurmi, J.-E. (2006). *The Ongoing First Step Study (Alkuportaati)*. Universities of Jyväskylä, Joensuu and Turku. Finland.
- Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent-child interaction. Teoksessa P. H. Mussen (Sarjan toim.) & E. M. Hetherington (Vol. toim.), *Handbook of child psychology: vol. 4. Socialization, personality, and social development*, 4. painos (s. 1-101). New York: Wiley.
- Marttinen, M., Ahonen, T., Aro, T., & Siiskonen, T. (2004). Kielen kehityksen erityisvaikeus. Teoksessa T. Ahonen, T. Siiskonen, & T. Aro (toim.), *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluikässä* (s. 19-32). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- McNemar, Q. (1969). *Psychological Statistics* (4. painos). New York, London, Sydney, Toronto: John Wiley and Sons, Inc.
- Mesman, J., Bongers, I. L., & Koot, H. M. (2001). Preschool developmental pathways to preadolescent internalizing and externalizing problems. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 42, 679-689.

- Mesman, J., & Koot, H. M. (2000). Common and specific correlates of preadolescent internalizing and externalizing psychopathology. *Journal of Abnormal Psychology, 109*, 428-437.
- Metsäpelto, R.-L., & Pulkkinen, L. (2004). Vanhempien kasvatustyylit ja psykososiaalinen toimintakyky. *Psykologia, 39*, 212-221.
- Miller, N. B., Cowan, P. A., Cowan, C. P., Hetherington, E. M., & Clingempeel, W. G. (1993). Externalizing in preschoolers and early adolescents: A cross-study replication of a family model. *Developmental Psychology, 29*, 3-18.
- Morgan, P. L., Farkas, G., Tufis, P. A., & Sperling, R. A. (2008). Are reading and behavior problems risk factors for each other? *Journal of Learning Disabilities, 41*, 417-436.
- Ng, F. F., Kenney-Benson, G. A., & Pomerantz, E. M. (2004). Childrens' achievement moderates the effects of mothers' use of control and autonomy support. *Child Development, 75*, 764-780.
- Niccols, A., & Feldman, M. (2006). Maternal sensitivity and behaviour problems in young children with developmental delay. *Infant and Child Development, 15*, 543-554.
- Pianta, R. C., & Castaldi, J. (1989). Stability of internalizing symptoms from kindergarten to first grade and factors related to instability. *Development and Psychopathology, 1*, 305-316.
- Roberts, G. C., Block, J. H., & Block, J. (1984). Continuity and change in parents' child-rearing practices. *Child Development, 55*, 586-597.
- Roeser, R. W., Eccles, J. S., & Strobel, K. R. (1998). Linking the study of schooling and mental health. *Educational Psychologist, 33*, 153-176.
- Rork, K. E., & Morris, T. L. (2009). Influence of parenting factors on childhood social anxiety: Direct observation of parental warmth and control. *Child & Family Behavior Therapy, 31*, 220-235.
- Siiskonen, T., Aro, M., & Holopainen, L. (2004). Lukeminen ja kirjoittaminen. Teoksessa T. Ahonen, T. Siiskonen, & T. Aro (toim.), *Sanat sekaisin? Kielelliset oppimisvaikeudet ja opetus kouluiässä* (s. 58–80). Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Sourander, A., & Aronen, E. (2007). Lastenpsykiatria. Teoksessa J. Lönnqvist, M. Heikkinen, M. Henriksson, M. Marttunen, & T. Partonen (toim.), *Psykiatria, 5*. painos (s. 556-590). Helsinki: Duodecim.
- Steinberg, L. (2001). We know some things: Parent-adolescent relationships in retrospect and prospect. *Journal or Research on adolescence, 11*, 1-19.
- Taylor, H. B., Anthony, J. L., Aghara, R., Smith, K. E., & Landry, S. H. (2008). The interaction of early maternal responsiveness and childrens' cognitive abilities on later decoding and reading comprehension skills. *Early Education and Development, 19*, 188-207.

Winsler, A., Madigan, A. L., & Aquilino, S. A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early adulthood. *Early Childhood Research Quarterly, 20*, 1-12.